

Juni 2002, 11. årg, nr. 2

NATUR vejleder

Udstillinger

NATURLIGVIS

Biologi - Geografi - Natur & Teknik

Gundlach har et stort udvalg af undervisningsmateriel til konkurrenceaflytende priser og mange års erfaring med tilgivning om og sammensætning af skoleudrustningsdyr.

Vi har derfor den nødvendige faglige baggrund for at kunne hjælpe med at udarbejde et forslag til sammensætningen af biologisk undervisningsmateriel til din naturlokale. Det gælder, hvad enten det skal opbygges fra bunden af - eller når der skal suppleres.

Vort omfattende gennemstrømnings løsnings løsn kan ofte være med til at give idéer og inspiration. Det er det dog at læse om tingene og se billeder. Et bærbart indtryk får man dog oftest ved selv at se materialerne og få dem i hånden. Derfor står vor udstilling i Hørlev klar til et par dage dig, når du gerne selv vil se de mange forskellige undervisningsmateriale. Eller et besøg af vor mobile udstilling kan give dig de valgmuligheder, som du har brug for, når du skal opstil

de pædagogiske forudsættelser indenfor et begrænset budget. Her kan du bl. a. se rosnere på mikroskopet, skovskulpter, laboratorieudrustning og skoleudrustningsmateriale til land- og vildmarkslokale. En del af udstyret er levigt udviklet sammen med danske lærere og produceres af Gundlach.

Vort meget store program indeholder mikroskoper og skovskulpter - eventuelt med tilbehøret vildmarksdyr - dækket hele spændet fra de avancerede modeller til forberedning til de mere enkelt opbyggede, der er specielt egnede til undervisning. Vi viser dig også gerne et bredt udsnit af resten af dette program, således at du kan få lejlighed til at vurdere, hvilke modeller, med eller uden vildmarksdyr, der passer bedst til resten af dine behov. Vi har dem naturligvis til den rigtige pris!

Gundlach har gennem årene levet brugt rigtig biologisk undervisningsmateriel til klassestue, gymnasier og høje læreanstalter samt til rullende og stationære naturlokale. Derudover har vi fornyet bl. a. Nordboeriet, Eksperimentarium og Danmarks Akvarium med avanceret udstyr.

Ring til os og se selv vort store katalog og/eller skal et besøg. Det kan blive dit første skridt på vejen til en ny - eller en fornyet - udstilling af biologisk undervisningsmateriel.

GUNDLACH A/S
TLF. 86 94 13 88

Lillebølvej 8, Postboks 71, DK-8800 Hørlev.

Ørerne ude af maskinen

I forbindelse med finanslovsforhandlingerne har der også været focus på Naturvejlederordningen, men vi skulle pt være ude af farezonen.

Så langt – så godt! Men nu skal vi ikke forfalde til at læne os tilbage i stolene og tro, at vi er fredet mange år fremover. Det er vi naturvejledere, der skal være vores egne og ordningens marketingmedarbejdere. Vi skal benytte enhver given lejlighed til at sætte positiv focus på os selv og vores arbejde gennem opsøgende kontakt til medierne – ligesom vi heller ikke skal forsømme at promovere os selv overfor politikere og opinionsdannere i vore lokalområder.

Foreningen havde en forrygende årskonference på Livø. Næsten 150 deltog. Efter en håndholdt frokost begav deltagerne sig i grupper rundt på den smukke ø, mens de gennemførte den ene holdningsafklarende diskussion efter den anden.

Resultatet var bl.a. tilkendegivelser om Naturvejlederforeningens profil fremover. Det var en udbredt holdning, at foreningen ikke skal holde sig til blot at udgive et blad, afholde en årskonference samt et kursus i ny og næ. Et flertal mente, at foreningen skal gå ind i politiske forhandlinger, komme med udmeldinger i pressen og tage initiativ til faglige aktioner, hvis Naturvejlederordningen trues af nedskæringer. Næsten alle mente, at foreningen skal deltage aktivt i den løbende proces med at udvikle og forbedre Naturvejlederordningen, bl.a. ved at være en ligeværdig part af Fællessekretariatet.

Der var dog også klare tilkendegivelser af, hvad foreningen ikke skal beskæftige sig med: Foreningen skal ikke funge-

re som en fagforening, der forhandler løn- og arbejdsvilkår. Foreningen skal heller ikke involvere sig i den almindelige natur- og miljøpolitiske diskussion. Endelig skal foreningen heller ikke forestå naturvejlednings udviklingsprojekter i andre lande.

Naturvejlederforeningens bestyrelse fremlagde på generalforsamlingen i Kirken på Livø et papir med indsatsområder, som bestyrelsen vil fokusere på i 2002. Indsatsområderne er omtalt inde i dette nummer af "Naturvejleder". Side-løbende med dette arbejde vil bestyrelsen formentlig i løbet af året iværksætte en medlemsundersøgelse for at få be- eller afkræftet de ovenstående holdninger – bl.a. med henblik på en endelig justering af foreningens formålsparagraf på næste generalforsamling.

I 2002 vil bestyrelsen også lægge op til et nært samarbejde med Fællessekretariatet. Naturvejlederudvalget er som bekendt nedlagt. Tidligere var det udvalget, der afgav indstilling til Friluftsrådets bestyrelse om de indkomne ansøgninger om løntilskud fra Tipsmidlerne til naturvejlederstillinger. Fremover bliver det formentlig Fællessekretariatet, der alene kommer til at afgive denne indstilling. Det synes vi i bestyrelsen er en væsentlig indskrænkning af åbenheden om og forskellige organisationers indflydelse på beslutningsprocessen, hvorfor vi mener, at i det mindste Naturvejlederforeningen bør inddrages i behandlingen af ansøgningerne. Det idéelle vil naturligvis være, at Friluftsrådet indbyder en bredere kreds af organisationer og myndigheder til at være med i processen.

Torben Bageskov er formand for Naturvejlederforeningen i Danmark og naturvejleder på Koutrupgård Naturcenter.

Lejder

NATURvejleder

11. årg., nr. 2, juni 2002

Formandens leder	3
Når naturvejledere arbejder med udstillingsmediet	5
Jeg var der sgu'!	6
At gøre en udstilling	9
Udstillinger for de få eller for de mange?	11
Udstillinger med miljø	15
Ikke kun for de aktive	18
Mammutter er løs på Zoologisk Museum	21
Naturudstilling - er det for børn?	24
Børn og forældre snakker ikke sammen	26
At undersøge udstillingers effekt på de besøgende	28
Udstillingskalender	30
Litteratur til emnet »Udstillinger«	33
»Øv! Har vi ikke mere tid?«	34
Bæredygtighed er at lade være	39
Konference: Børn og natur - hvorfor og hvordan?	43
Anmeldelser	44
Nyt fra Fællessekretariatet	46
Kort nyt fra foreningens Generalforsamling 2002	48
Naturvejlederforeningen i Danmark	49
Landet derude - indberetninger fra lokalområderne	51

NATURvejleder udgives af
NATURVEJLEDERFORENINGEN I DANMARK
v/ Torben Bøgeskov,
Naturcenter Koutrupgård,
Koutrupvej 17, Hammer, 7160 Tørring
E-post: tob@sns.dk

Naturvejlederforeningen på Internettet:
www.natur-vejleder.dk
E-post: ugler@natur-vejleder.dk

Redaktionens postadresse er:
Lars Stubkjær Nielsen,
Københavns Statskovdistrikt,
Fægdyden 1, 3500 Værløse

Redaktionens e-mail-adresse er:
nvf.redaktion.nvn@skolekom.dk

Redaktion:
Stella Blichfeldt; stb@sns.dk
Anne Johannisson; ajo@sns.dk
Ulla Didriksen; ud@zoo.dk
Dorrit Hansen; dorrit.hansen@skolekom.dk
Kari Hald; kh@strandegaard.dk
Finn Lillethorup Hansen; flh@vejle.dk
Dorte Nielsen; kalvebod@uuf.kk.dk
Lars Stubkjær Nielsen (ansvarshavende);
lsn@sns.dk - Tlf. 44 35 00 35, Fax. 44 35 00 36

NATURvejleder udkommer:
Februar (med deadline: 1/1)
Maj (med deadline: 1/4)
September (med deadline: 1/8)
December (med deadline: 1/11)

Artikler til optagelse i bladet:
Artikler modtages som e-post, på diskette eller på bladets konference på SkoleKom.
Se skrivevejledning på foreningens hjemmeside

Copyright:
Gengivelser fra bladet er tilladt med kildeangivelse

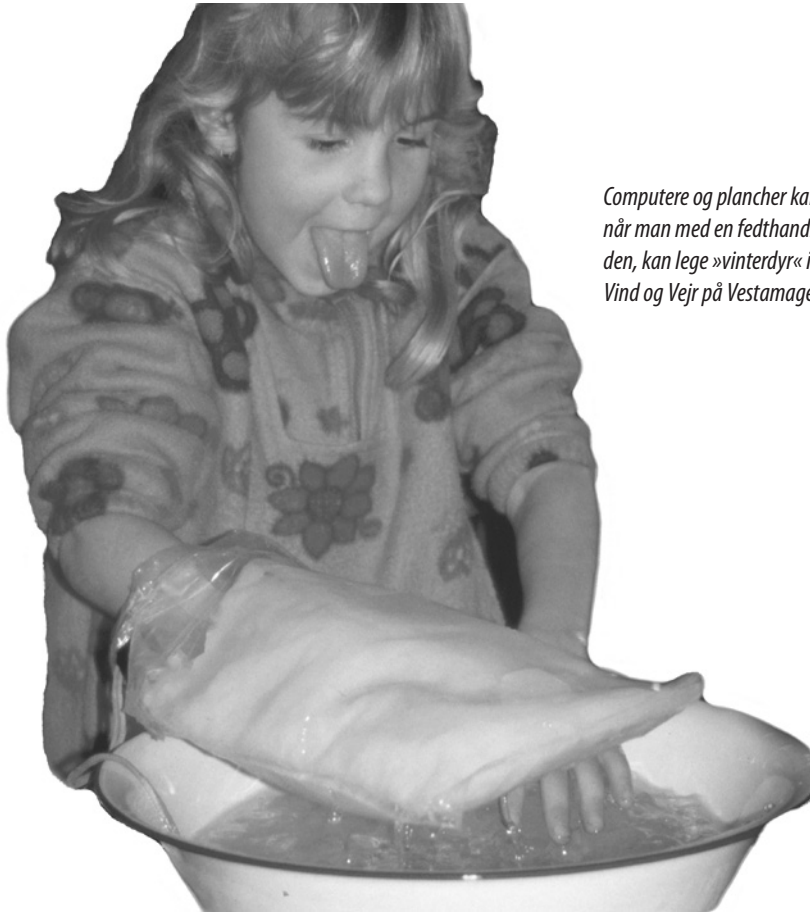
NATURvejleder er Svanemærket
Oplag: 850 ex. på Cyclus-genbrugspapir
Tryk: Kolding Trykcenter

Kommende temaer:
Sep: Verdensnummer. Engelsksproget udgave ifm. Verdenskonferencen
Dec: Hav & Kyst
Feb: Kulturmiljø / Friluftsliv
Maj: -

Temaredaører for dette nummer:
Anne Johannisson og Stella Blichfeldt

Forside:
Naturcenter Vestamager

ISSN 1601-8214

Computere og plancher kan godt pakke sammen, når man med en fedthandske, opfundet til lejligheden, kan lege »vinterdyr« i iskoldt vand i udstillingen Vind og Vejr på Vestamager Naturcenter.

Når naturvejledere arbejder med udstillingsmediet

Naturvejledning er et dyrt foretagende, især når det skal foregå "live". Måske laves nogle naturudstillinger ud fra en ønsketanke om at tilbyde naturvejledning til en billigere pris. Flere artikler i dette temanummer om udstillinger rummer imidlertid en argumentation for ikke at spare, når der skal laves udstillinger - hvis man da vil leve op til tidens tand og dermed publikums forventninger. Så hellere nogle færre udstillinger.

Lokal debat

Med dette temanummer ønsker redaktionen at sætte gang i drøftelserne lokalt om, hvad en god udstilling indeholder. Ja allerførst hvad er en udstilling? Er det bare det man vælger at kalde en udstilling, eller skal der en afgrænsning til? Hvad er en udstilling god til? Og hvad kan udstillingen, som andre medier ikke kan. Hvor kan den styrke naturvejlederen i arbejdet og hvor må den give op? Hvad skal der til før en udstilling kan

leve op til målsætningen for Naturvejlederordningen?

De udstillingserfarne

Naturvejledere rundt i landet deler ud af erfaringer fra deres arbejde med at lave, besøge eller arbejde i udstillinger. Det er ikke den tekniske side af det at lave udstillinger vi kommer ind på, men hvilke effekter der virker, hvilke overvejelser der bør være og hvordan det virker på de besøgende, voksne såvel som børn.

Skriv til bladet

Hvis du sidder inde med erfaringer, du gerne vil dele med andre om udstillinger, er det ikke for sent. Vi vil gerne følge op på emnet i næste nummer af bladet. Send din artikel, supplement til dette nummer, oplysninger mv. til redaktør Lars Stubkjær inden 1. juli.

God læsning!

Stella og Anne

Træfigurerne var med til at skabe en menneskemængde - også når der ikke var så mange besøgende i Discoverymuseet.

Jeg var der sgu' !

Juni 1901.

Polarskibet Discovery, som vil bringe kaptajn Scott til Antarktis, blev søsat fra skibsværftet i Dundee.

Luften var tæt.

Duft af tjære.

Menneskemængdens summen.

Mågeskrig over os.

Og borgmesterens højtidelige ord fra balkonen.

Jeg stod der sgu' !

Ved siden af stod Susan Macbride, hendes søn og...

Af **Peter Fabricius.**
Naturvejleder i Frederiksborg Amt.

... og en flok danskere, som var på udstillingsresearch i Scotland !! Men jeg var ikke i udstillingen, men havde foretaget et tidsspring, som i et kort øjeblik bragte mig næsten 100 år tilbage i tiden. Og Susan og hendes søn var oven i købet lavet i træ. Det er noget af det, jeg synes en udstilling kan, når den lykkes. Gi' oplevelsen af at springe i tid og rum.

Hvorfor en udstilling ?

En udstilling er nok sjældent det første medie, vi naturvejledere tænker på, når vi skal vælge en måde at formidle dette eller hint på. Lur mig om du ikke hurtigt kan finde en masse argumenter for at fravælge, at lave en udstilling. Så dem vil jeg ikke komme ind på her. I stedet vil jeg prøve at se på nogle af de virkemidler, du får rådighed over, hvis du alligevel springer ud i projektet.

Hos faster Esther på Amager

Hvad var det, der gjorde, at jeg flyttede mig i tid og rum ? Umiddelbart var det ikke personlige erfaringer jeg trak frem af hjernebarken, da jeg foretog mit tidsspring på Discovery Museet i Dundee. Af naturlige årsager havde jeg jo ikke været der i sin tid. Og alligevel. Når jeg nu tænker efter, var det måske ikke så meget det faktiske sted, men mere den stemning jeg kom i, som jeg reagerede på. Stående på havnen. En masse mennesker. Stort skib. Jo, da jeg som barn vinkede farvel til min mormor, som skulle sejle med Amerikaliniien til New York. Måske var det den erfaring jeg

trak på ?

En anden gang. På Arbejdermuseet i København. En spånplade-sporvogn mast op af væggen med et lille stykke fortov foran. Et hjørne af et kolonihavehus med hegn og søndagsflag. Det var da meget sjovt og mere eller mindre 3-dimensionelt, men det var noget jeg stod og så på. Og så ... et hjørne af en stue med spisebord og tunge mørke møbler. Og en halvt åben dør ud til et køkken, hvor jeg kunne skimte vandhanen med det ene håndtag og terrasso-pladen med gasblusset. Lige da genkaldte min hukommelse den specielle lugt i lejligheder med bygas, og jeg stod pludselig i stuen hos faster Esther. Endnu et tidsspring.

En udstilling er noget, man er i

I modsætning til en god bog, en film eller et specielt musikstykke – som jo også kan ”flytte” dig i tid, men mere mentalt – synes jeg, at et udstillingsrum kan skabe fornemmelsen af, at du også flytter dig fysisk. Men det kræver selvfølgelig noget af rummet. Der skal mere til for at skabe illusionen. Grønlandsudstillingen på Naturhistorisk Museum i Aarhus er et godt eksempel. Koldt lys. Store iskrystaller. Kunstige isflager med udstoppede dyr. Og en rigtig kajak, du kan røre ved. Pænt og elegant alt sammen, men dér hvor det rykker er, når du dukker hovedet for at gå ind i fangerhytten. PLING !! Så er du i Grønland. Den skarpe lugt af lufttørret fisk, vindens hylen gennem det lille vindue og det er lige før du siger pænt goddag til trædukken i stolen.

Får man indsigt af det?

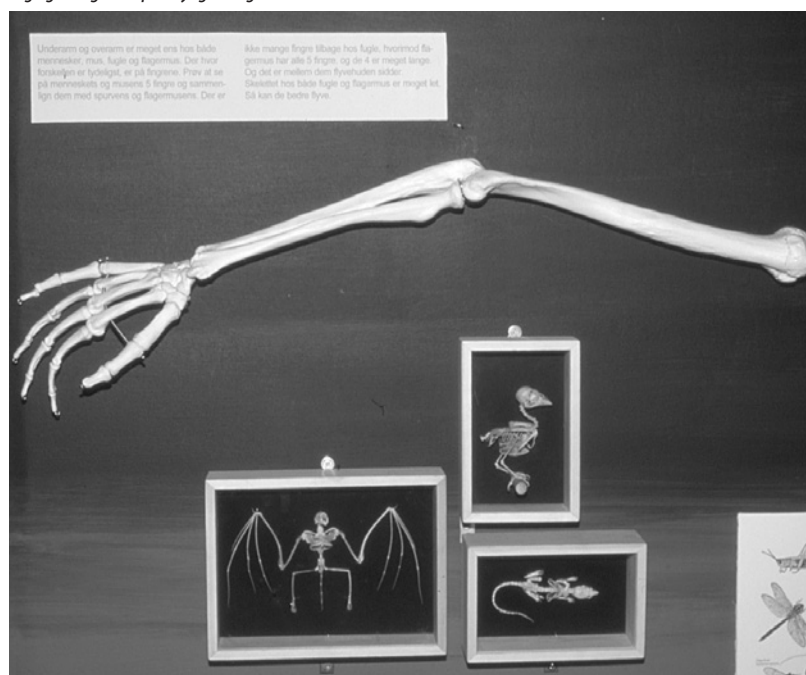
Det gør man måske ikke nødvendigvis. Som isoleret oplevelse i hvert fald. Og under alle omstændigheder er oplevelsen vel oftest individuel. Som udstiller, som afsender har du ikke meget styr på hvilke erfaringer eller associationer, du prikker til hos dine besøgende. Men måske er det også underordnet, bare de får en oplevelse, de ikke havde ventet. En oplevelse som hjernen kan koble sammen med den øvrige information og de budskaber, der er i udstillingen. Det handler om at huske. Vores pædagogiske projekt som naturvejledere skulle jo gerne være med til at dreje befolknin-

gens adfærd i retning af naturbeskyttelse og bæredygtig udvikling. Og med mindre adfærden udspringer af instinkt eller kopiering/efterabning, starter adfærden vel med, at man modtager noget information, som man husker. Og man husker bedre, hvis de rene, tørre facts kobles sammen med noget visuelt. Noget som skaber et følelsesmæssigt stemningsskifte. At jeg f.eks. stadig kan huske, at man altid skulle efterlade nogle tændstikker, så de stak op af æsken, når man efterlod en grønlandsk fangerhytte, har selvfølgelig ikke den store betydning for min bæredygtige adfærd i dagligdagen. I denne sammenhæng er det også kun taget med, som et eksempel på hvordan en given information, gennem udstillingens opbygning, kan placeres et sted i hjernebarken, hvor den sidder bedre fast. Nemlig kombinationen af en beskrivende tekst udenfor hytten og en efterfølgende oplevelse ved at gå ind i hytten, hvor bl.a. tændstiksæsken lå fremme. Og at det har noget med kulde og stive fingre at gøre, hjælp vindens susen og isen i vindueskarmen med til.

En udstilling kan sætte tiden i stå

Et andet virkemiddel ved en udstilling er, at du kan gi' dine besøgende mulighed for fordybelses. Mulighed for at komme tæt på noget, som normalt er for hurtigt, for langt væk, for småt eller skjult. Udstoppede dyr er næsten rigtige

Rigtige ting skærper nysgerrigheden.

og så bliver de siddende, så man får mulighed for at tage dem i nærsyn. Hvor tit har man mulighed for at sammenligne skeletterne hos en mus, en fugl og en flagermus? Det kan gøres på billeder, men jeg tror oplevelsen er større (læs: indsigten lagres bedre), når det er rigtige skeletter.

Nu er vores budskaber jo sjældent ren naturhistorie. Det kan være fint nok at komme tæt på en rovfugl som ellers hænger voldsomt langt ude for enden af kikkerten, men hvordan får du lige trukket f.eks. ozonhullet eller drivhuseffekten ned på håndtérbar afstand ?

En udstilling kan vise konsekvenser

Skolens fysiklokale er i en hvis forstand også en slags udstilling. En mulighed for at efterprøve nogle årsagssammenhænge. Hvad sker der, hvis .. ? Den pædagogiske værdi af lignende aktiviteter i en udstilling kan ikke overvurderes. Gør-det-selv-aktiviteter er pædagogisk på linie med den slags specielle oplevelser, jeg har nævnt ovenfor. Ud over som pædagogisk hjælpemiddel kan eksperimenter og aktiviteter også være med til gøre en udstilling til en fællesoplevelse, hvis en større eller mindre gruppe besøger din udstilling samlet.

En rigtig uautentisk cykel!

Udstillingen som en fælles oplevelse

Det behøver ikke nødvendigvis at være en aktivitet, der skaber rammen for en fælles oplevelse. På Esrum Møllegård lavede vi for nogle år siden en udstilling om nedkastning af våben til modstandsfolkene i Nordsjælland. Nødvendigvis en del formalia om kommunikationsveje, mængder, steder og personer. Men indgangen til udstillingen var en kulisse i bedste "Matador" stil. Op af husmuren stod en bedstefarcykel med høstbindergarn viklet rundt om dækkene. En dag oplevede jeg en bedstefar og hans barnebarn sidde og snakke om disse dæk. Jeg har selv som barn måttet lægge mangt et øre til historier om hvor svært det var, at leve under krigen, men nok aldrig fået fornemmelsen rigtigt ind under huden. Jeg kan ikke vide det, men jeg synes jeg fornemmede en større nysgerrighed og tæthed i de tos samtale, end jeg selv mindes. Jeg tror faktisk, at disse dæk – selv om nok så uautentiske – var "tingen", det håndgribelige, som kunne være med til at formidle livsvilkårene under krigen hen over generationskløften.

En udstilling spiller på alle sanser

En udstilling er et multimedie. Et medie hvor du arbejder, eller i hvert har mulighed for at arbejde med alle andre typer af medier. Skrift, billeder – stills og levende, lyde, lys, skygge, dufte, kulde, varme, smag, teater, 3-dimensionelt, fladt, hult og højt. Det er måske i virkeligheden det, der gør en udstilling. Ved at spille på mange formidlingstangenter, ved at pirre mange sanser, kan du næsten ikke undgå at gi' en hvilken som helst besøgende en oplevelse eller en ny erkendelse. Ligeegyldig om den besøgende er visuel, auditiv, helst skal røre ved ting eller hvad det nu er for intelligenser eller læringsprincipper han eller hun har det bedst med.

Udstillingen som en udfordring

Og så er det at lave en udstilling noget af en spændende udfordring for dig som udstiller, som afsender. Både fagligt og formidlingsmæssigt. Og det er vel heller ikke uvæsentligt.

God fornøjelse

At gøre en udstilling

Grundlæggende tanker

Skal man lave en udstilling, er der mange ting, man skal gøre sig klart. Man drømmer ikke om hvor mange hensyn og overvejelser, der kan ligge bag selv den mindste udstilling. Og det er netop den lille og mellemstore udstilling, vi her skal ind på.

Hvad er det for en størrelse den dér udstilling – at stille noget ud... Hvad er det man skal "stille ud" og hvor skal man stille det hen? Før man overhovedet når hertil, er der den helt grundlæggende og allervigtigste afgørelse; nemlig om man har noget at udstille.

En udstilling er den absolut dyreste måde at visualisere en historie på. Så hvis ikke historien er god, er det bedst at lade være. Her må jeg indskyde, at jeg med udstilling ikke mener en skurvogn med 10 teksttunge plancher og et par støvede præparater, men et levende projekt baseret på en kombination af man-

Formidling af paddernes liv i Østerådalens Infohus i Ålborg. Tryk, lyt og se - interaktivitet er vigtig.

Foto: Niels Fabæk

ge forskellige elementer. Der skal formidles med levende billeder, flotte stillfotos, forklarende animationer, lyde og ikke mindst med en scenografi, der kan gøre udstillingen tredimensionel.

Endelig må man ikke undervurdere den menneskelige faktor. Naturvejlederen er et vigtigt element i udstillingen, og kan udstillingsstedets naturvejledere anvende udstillingsrummet som en naturlig del af deres formidling, så er man nået langt.

Et dyrt medie

Når man vil anvende udstillingen som formidlingsmedie, skal man huske på, at man er oppe mod nogle heftige konkurrenter i form af diverse sommerlande, musikvideoer, computer- og playstation-spil. Dette gælder naturligvis – i hvert fald nogle år endnu – især for den yngre del af publikum. Men flere og flere blandt den ældre del af publikum kræver også mere end blot plancher for at synes, at en udstilling er rigtig spændende. Det er således vigtigt at give udstillingen en spand kul med et minimum af tidssvarende tekniske installationer kombineret med visuelt spændende scenografiske virkemidler – ellers kunne man jo ligeså godt læse i en bog.

Men som sagt er det dyrt at lave udstillinger. Ikke mindst teknik er dyrt, og derfor er det ofte fristende (eller måske nødvendigt) at spare, men at spare kan være dyrt. Det er for eksempel ikke altid at den billigste videoprojektor i længden er den mest økonomiske. Levetiden på netop dens pære er måske 800 timer,

En udstilling vil aldrig kunne erstatte levende og engagerede guider eller gode historiefortællere, lige som disse ikke vil kunne erstatte udstillingen med dens forskellige virkemidler.

Det vi skal frem til er en kombination af den traditionelle (eller gerne utraditionelle) naturvejleder og udstillingen.

Af **Niels Fabæk**.
Naturfotograf og udstillingskonsulent.

hvorimod den projektor, der var 15.000 kr. dyrere, anvender lyskilder med 2000 timers brændetid – en ikke uvæsentlig detalje med en stykpris på 4000 kr., uanset hvilken pæretype man skal bruge.

Et billede siger mere end 1000 ord

Brug billeder, masser af billeder, ordentlige billeder. Det er naturligvis et lidt smart statement at slynge ud i egenskab af naturfotograf, men ikke desto mindre er det altså vigtigt. Den visuelle kommunikation som billederne bidrager til, bør ikke løbe ud i sandet, fordi man bruger billeder, som ens fætter tilfældigvis tog for 16 år siden i forbifarten... Her kan en billedredaktør gøre underværker og sikre en ensartet linje og kvalitet i udstillingen. Selvom fætters billeder er gratis, skal man nøje overveje, om det ikke også i dette tilfælde kan være dyrt at spare.

Levende billeder og interaktion

Billeder behøver jo ikke nødvendigvis at stå stille. De levende billeder er kommet for at blive – også i udstillingssammenhæng. Et kort videoprogram eller en animation kan indeholde en mængde information, som ellers ville kræve en mængde tekst. Og når nu man har monteret en skærm i udstillingsrummet kan man jo ligeså godt udnytte den fuldt ud. En interaktiv multimedieløsning afviklet via computer eller DVD-afspiller er ideel, hvis man ønsker meget information på lidt plads.

Lyde – et undervurderet element

Og så er der lydene. De er desværre alt for ofte prioriteret langt ned, når der skal skabes en udstilling. Hvis der ende-

lig bruges lyd i udstillingen, kan man som regel høre, at der er sparet både på teknikken og på selve optagelserne. Fuglestemmer er nu engang bedst uden båndsus.

Egentlig er det jo underligt, at man fravælger lydene. Forestil dig en skovtur en tidlig morgen i maj, og prøv så lige at lukke for lyden – det er ikke helt det samme, vel? Så tænk på det allerede i planlægningsfasen, da lyde af god kvalitet ikke altid er lige nemme at få fat på.

Er der fremtid i udstillinger?

Der tales meget om en øget indsats for at udbygge turismen. De fleste turister vil underholdes, men de vil også gerne vide noget om det område de besøger. Her har udstillingen sin plads, her kan den helt naturligt være med til at formidle et områdes natur og kulturhistorie. En udstilling vil aldrig kunne erstatte levende og engagerede guider eller gode historiefortællere, lige som disse ikke vil kunne erstatte udstillingen med dens forskellige virkemidler. Det vi skal frem til er en kombination af den traditionelle (eller gerne utraditionelle) naturvejleder og udstillingen. De to størrelser skal supplere hinanden. De steder man (og ikke mindst børn) husker, er der, hvor der både var noget flot og spændende at kigge på, og hvor der samtidig var en guide, der kunne supplere og inspirere.

Naturligvis er der steder, hvor de to elementer er adskilt, og det alligevel er lykket, at skabe en fin formidling. Et par fine eksempler her i det jyske på velfungerende ubemandede besøgssteder er Vejrlernes Naturcenter og Østerklit Stokmølle i Tversted Klitplantage. Et af de (heldigvis mange) steder hvor kombinationen af naturvejledning og en mindre naturudstilling kan opleves, er i Østerådalens Infohus i Aalborg. Her bruger naturvejlederne udstillingen i forbindelse med deres arrangementer i det bynære naturgenoprettede område. På ganske lidt plads formidles landskabets historie, de almindeligste fugle, padderne og områdets flora.

Alt i alt må konklusionen være, at der er fremtid i naturudstillinger. Om det også gælder for de store forchromede naturcentre kan kun tiden vise.

Østerklit Stokmølle i Tversted Klitplantage, moderne formidling i gamle rammer - en af de små udstillinger, der er et besøg værd.

Udstillinger for de få eller for de mange?

Der laves mange udstillinger, men få undersøgelser af hvordan de virker på publikum. Måske bliver de fleste udstillinger udformet på en måde så kun ganske få har glæde af dem.

På Naturcenter Vestamager forsøger vi at lave udstillinger for de børn og børnefamilier, som ikke forhånd er naturinteresserede.

Spørger man børn i alderen 12-13 år om, hvad de forbinder med ordet udstilling, svarer de, at det typisk er en kedelig oplevelse, hvor man skal læse tekster i lange baner (ref. Til rapport fra Udviklingsværkstedet- følger). Med andre ord: de har flest dårlige erfaringer med dette medie.

Som voksne kender vi det også. Vi kommer ind i en udstilling og inden længe keder vi os. Det hele er så pænt, man forundres ikke over noget, der er en mængde informationer, som kun få finder relevante. Min påstand er at mange udstillinger er udformet for de få. Det er den målgruppe, som på forhånd er særlig interesseret i natur- og kulturforhold. De har en forhåndsviden inden for emnet og de er vant til at læse og tilegne

sig viden om natur- og kulturforhold. Resultatet bliver at en meget stor gruppe udstillings- og museumsgæster besøger – og betaler for – udstillinger, som de ikke har stor glæde af og som de sjældent husker ret meget af. Til gengæld husker de måske den gode kaffe og den lækre is, der kunne købes på stedet. Alligevel kan disse udstillinger nogle gange fremvise et stort besøgstal. Det skyldes måske udelukkende at mængden af tilbud er begrænset og samtidig at en stor del af danskerne søger oplevelser i weekender og ferier – de vil gerne underholdes.

Store udfordringer

Danskerne er forvante med steder som Kattegatcentret og Experimentariet, hvor der bydes på aktiviteter, der taler til alle sanser. Kontrasten til små plancheudstillinger med natur- og kulturinformationer bliver derfor stor og spørgsmålet er også, hvor mange vi formår at gøre mere interesseret i natur og kulturhistorie via disse småudstillinger. Vi må som udstillingsmagere gøre os grundige overvejelser over målgruppen, begrænse informationerne og tale til alle sanser. De små natur- og kulturudstillinger, som er placeret ude på åstedet, har en styrke ved at møde udstillingsgæsten i lige netop den situation, hvor han/hun måske har lyst til noget ”nu- og her-viden” for at kunne få mere glæde af sin tur. Men relevant viden er måske i den-

*Tekst til billedet ovenfor:
Den sociale oplevelse er måske den væsentligste, når man sammen bygger en vindmølle eller en vindmåler og bagefter tager ud for at se om den virker.*

Vi må som udstillingsmagere gøre os grundige overvejelser over målgruppen, begrænse informationerne og tale til alle sanser.

*Af Stella Blichfeldt.
Naturvejleder på Jægersborg
Statsskovdistrikt/Skov- og Naturstyrelsen.*

Formålet med at invitere publikum ind i udstillingen er at inspirere til at gå ud i naturen - f.eks. ved at foretage vejrobservationer i et tårn udenfor Udstillingshuset.

ne forbindelse, ikke at få præsenteret alt om områdets geologi, kulturhistorie og natur på en gang.

Udstilling som trækplaster

På Naturcenter Vestamager findes et såkaldt Udstillingshus på ca. 150 m². Udstillingerne skal øge opmærksomheden omkring Vestamager, som endnu er ukendt for de fleste Københavnerne. Derfor satser vi på skiftende udstillinger, som giver mulighed for at komme i medierne tit og ofte. Udstillingshuset har åbent for offentligheden i weekender og det er gratis. På hverdage benyttes stedet af skoleklasser og andre institutioner.

Tilbuddet skal udover at skabe opmærksomhed omkring Vestamager i medierne selvfølgelig også være inspirationskilde, så besøgende kan få størst mulig del i glæderne ved naturen.

Kunsten at vælge

Vi har efterhånden gjort os en del erfaringer med udstillingsmediet og vores målgruppe. Vi har først og fremmest foretaget nogle valg. Målgruppen er børn og dem som følger børnene. Her er ikke noget at komme efter for en garvet ornitolog eller botanisk interesseret. Nærmest heller ikke for voksne, som kommer uden børn. Man kan ligefrem læse skuffelsen i øjnene, når de træder indenfor. Det må man lære at leve med, hvis man til gengæld ikke vil svigte den målgruppe vi nu har valgt at prioritere.

Indholdsmæssigt er der også gjort en masse fravalg. Vi formidler udelukkende temaer. Selvom Vestamagers fugleliv kan være nok så interessant er der temaudstillinger, som overhovedet ikke berører fuglelivet. Den tematiske tilgang gør formidlingen konkret og gæsterne har nemmere ved at fokusere på lidt i stedet for det hele.

Den personlige kontakt

Vi er i den heldige situation at kunne bemane Udstillingshuset. Det er studerende, som læser biologi eller lignende, som formidler og underviser i de skiftende temaer. De studerende guider børn og deres voksne til at lave aktiviteter sammen i udstillingen og kommer naturligvis i snak om Vestamagers natur – hvor er det godt at tage hen, hvad kan man se lige nu osv. Den personlige kontakt gør, at tekstmængden/skiltningen er stærkt begrænset. Vi har prøvet at lade nogle udstillinger være helt uden tekster, men opdagede, at lidt skiltning i sig selv fungerer som et signal om, at her er offentligt åbent. Mange gæster er til at begynde med generte og kunsten er at få en naturlig dialog i gang. Det stiller krav til de studerendes måde at være på. Der kommer hele tiden nye ind ad døren og alle skal føle, at de er velkomne. Den personlige dialog gør det langt nemmere at tilpasse formidlingen overfor mange forskellige børnefamilier. Det er vores gæt, at den personlige kontakt er det, der gør besøget betydningsfuldt

for den enkelte. Det er en undersøgelse værd.

Flot men ikke nok

Hvis vi nu vælger nogle rigtig flotte fotos, skriver kort og med rigtig store bogstaver; så må "de" da få noget ud af det! Plance udstillingen som ligner en forstørret moderne lærebog suppleret med lidt udstoppede dyr hist og her, ses ofte. Men hvem har lyst og tålmodighed til at læse i store bøger, når man nu er taget på udstilling. De fleste vil gerne bevæge sig, gøre noget og kunne snakke og være sammen med familien om det som udstillingen handler om. Vi har prøvet at formidle gennem plancher, som var meget flotte, med begrænset tekst og med en konkret historie for hver planche. Erfaringen var at ganske få valgte at bruge tid på dem, da der samtidig var mulighed for at deltage i diverse aktiviteter.

Det har vi set før

I længden er det ikke særligt levedygtigt, hvis de samme formidlingsformer gen-

At demonstrere fysikkens love på en underholdende måde er en god indgang for udstillingsvejlederne til at komme i videre kontakt med publikum.

At bygge en drage kræver ingen viden om natur, men giver til gengæld mulighed for bagefter at få oplevelser med naturen.

kendes fra udstilling til udstilling og fra sted til sted. Til hver ny udstilling skal der efter vores overbevisning opfindes nogle dybe tallerkner. Designet skal være overraskende. F.eks. sand på gulvet. Og fortælleformerne skal være varierende. Vi har f.eks. eksperimentet med iscesat historiefortælling på faste tidspunkter. Hvilket var en stor succes. I denne forbindelse inviterede vi dramaturg Kirsten Thonsgård til at holde en uddannelsesdag for alle medarbejdere, hvor historiefortællingens kunst blev trænet.

Når familien skal i skoven

Når familien Danmark vælger at bruge sin søndag på at tage til Vestmager og i Udstillingshuset er det først og fremmest for at være sammen. Sekundært skader det da ikke hvis børnene bliver lidt klogere på naturen. Udstillingen skal derfor respektere dette sociale formål. Der skal være noget at være sammen om og tale om. Og her er et tilbud om at lave aktiviteter godt. Aktiviteter som man lærer noget af og gerne aktiviteter som resulterer i et produkt, som børnene tager med hjem. F.eks. at kunne bygge et insekt, et solur eller en vindmåler.

Mennesket i centrum

Det er væsentligt at den viden som formidles opleves relevant. Lange historier om ditten og datten i naturen er kun for særlig interesserede. Mennesket skal nok helst være i centrum i udstillingstema for at det opleves relevant for den ikke naturinteresserede. Lige nu hedder udstillingen "Den lille kunstner" og handler om at prøve egne kræfter med naturens materialer. Til efteråret hedder udstillingen "Mennesket og ræven" - vi er nu engang os selv nærmest.

Ud ad døren

Alle vores anstrengelser går jo ud på at give inspiration til at opleve Vestmagers natur, som ligger lige udenfor. Derfor er temaudstillinger altid indrettet på årstidens oplevelsesmuligheder og der er til hver udstilling udarbejdet enten en natursti eller nogle aktiviteter, som publikum selv kan gøre som familie f.eks. udendørs. Typisk vil der i tilknytning hertil kunne lånes feltudstyr.

Reklamearrangementer

For hele tiden at kunne være i medierne omkring en løbende udstilling og Vestmagers eksistens har vi med held forsøgt os med løbende reklamearrangementer for de halvårlige temaudstillinger. Da det handlede om rovfugle, havde vi en falkoner på besøg, da det handlede om vind og vejr kunne man at komme til vejrs i en rigtig varmluftballon, da det handlede om de fire elementer havde vi brandvæsenet på besøg for at demonstrere slukning af ildebrand osv.

Engageret formidling

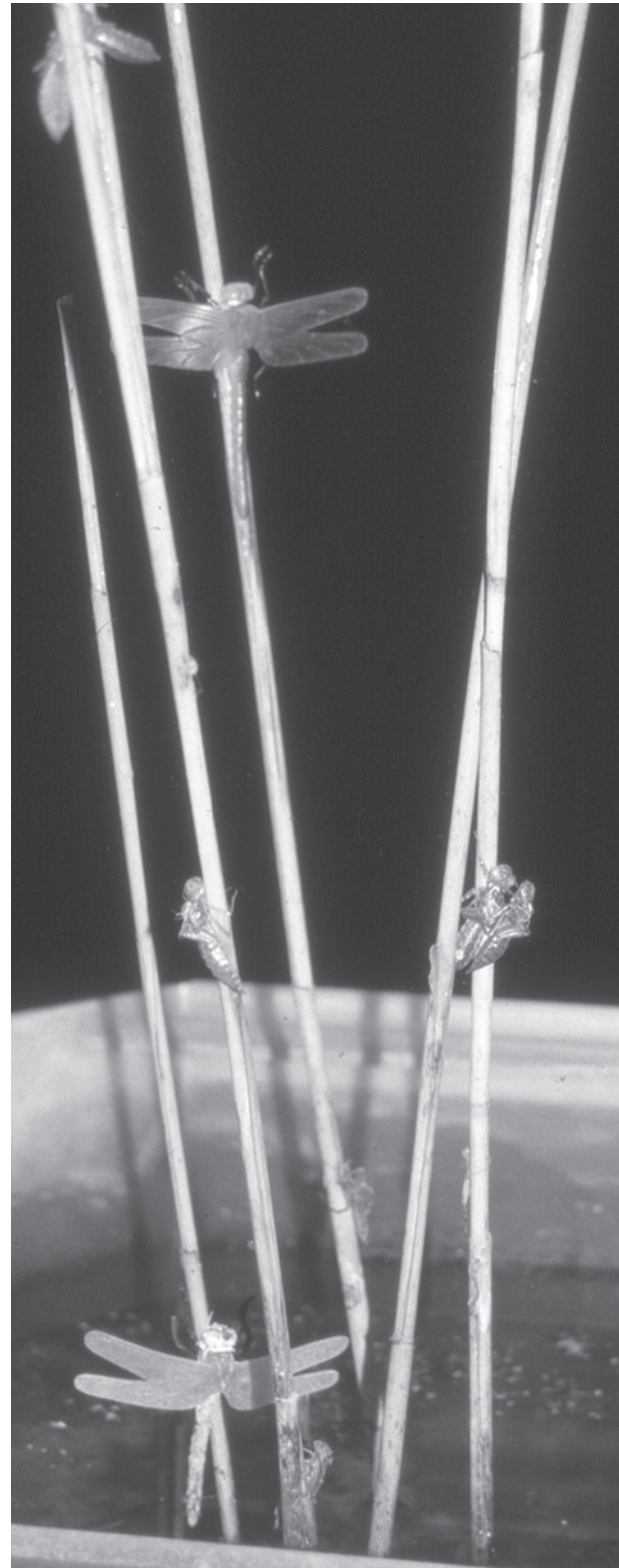
Vi gør meget ud af at inddrage de studerende i forberedelserne til en udstilling. De studerende er både med i idéfasen og i udformningen af aktiviteter både indendørs- og udendørs. Hvis ikke de, som har den personlige kontakt med publikum, brænder for sagen, kan det hele være lige meget.

Hårdt arbejde

At lave udstillinger handler hele tiden om at jage nye måder at formidle på. Udstillingsmediet må hele tiden fornyes. Måden målgrupper er vant til at modtage informationer på, ændrer sig. Engang var det hot at møde en computer på en

udstilling. I dag er denne formidlingsform ganske afmystificeret. Udover opfindsomhed hvad formen angår, må anstrengelserne herudover især gå på at vælge og vinkle et tema, så det er relevant underholdning for dem, som skal bruge tid på det.

Med stor forundring bliver der set på, når guldsmedelærerne kravler op af akvariet og forvandler sig til guldsmede. Her kan ingen moderne medier konkurrere.

Se mere om Udstillingshuset på www.sns.dk/jaegersborg

Udstillinger med miljø

Ideer til at inddrage miljøaspekter

Foto: Finn Lilletorup Hansen

Jeg har ofte mødt usikkerhed og uvilje imod at bruge miljøproblemer som hovedindhold i udstillinger ligesom man også nødigt anvender dem i overskrifter. Det samme gælder iøvrigt over for kortborde, foldere, ture og andre former for naturvejledning/miljøformidling.

Argumentet er tit, at vores målgrupper ikke er interesserede og optaget af miljøproblemer. De bryder sig ikke om at blive konfronteret med problemer, som kræver ændringer af adfærd og livsstil, og de reagerer negativt overfor påpegnning af årsager til miljøproblemer og rådgivning om løsningsmuligheder – hvad enten det sker direkte eller indirekte.

Hovedindhold og overskrifter på udstillinger bliver derfor ofte neutrale uden "budskaber" med vægten på information om geografiske lokaliteter, om biologiske og økologiske emner eller om arkæologiske, historiske og kulturelle træk knyttet til egnen. Sommetider antydes miljømæssige problemer, men ofte som noget underordnet der kan blive plads til som et appendix til udstillingen.

Et vigtigt spørgsmål er, hvor mange der vil være interesseret i udstillinger, som koncentrerer sig om f.eks. biologisk information uden relation til menneskeskabte problemer og mulighederne for at løse dem?

Et andet spørgsmål er, om det er naturvejlederes opgave at etablere sådanne udstillinger, når det tages i betragtning, at deres formål er at bidrage til en øget

miljøbevidsthed og mere miljøvenlig livsstil?

Gennem diskussioner med kolleger i Danmark og i udlandet er jeg kommet frem til følgende 6 forslag til hvordan miljøproblemer kan gøres til hovedsagen i udstillinger.

1. Tag udgangspunkt i interessekonflikter

I stedet for at fokusere på et generelt miljøproblem kan udgangspunktet være en lokal interessekonflikt af betydning for beskyttelsen af natur og miljø. En sådan konflikt er en måde at se på et problem, som kræver en løsning. En udstilling kan pege på forskellige måder at løse konflikter på – eller hvis de er løst, så hvilke konsekvenser løsningen har eller vil få for forskellige mennesker og grupper i samfundet.

Fordelen er, at udstillingen tager udgangspunkt i en situation, som er relevant for de besøgende som direkte eller indirekte er part i sagen, og at udstillingen kan blive et værktøj i demokratiske debatter og beslutningsprocesser.

Som bekendt er interessekonflikter en vigtig indgang til miljøundervisning i skolerne, og udstillinger kan blive vigtige bidrag til en sådan undervisning.

2. Indrag både fortid, nutid og fremtid

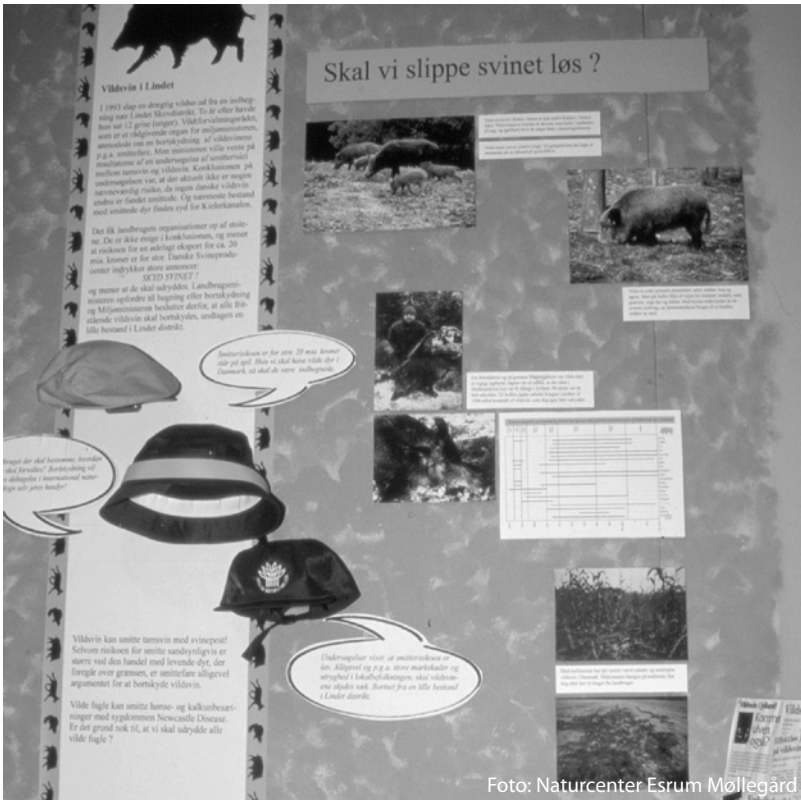
Miljøproblemer vil ofte blive klarlagt, hvis valgte emner bliver illustreret i et tidsperspektiv – d.v.s. inkluderer både hvad der er sket, hvordan situationen er idag, og hvad der kan ske i fremtiden. Det er f.eks. muligt i en udstilling at be-

Et vigtigt spørgsmål er, hvor mange der vil være interesseret i udstillinger, som koncentrerer sig om f.eks. biologisk information uden relation til menneskeskabte problemer og mulighederne for at løse dem.

Et andet spørgsmål er, om det er naturvejlederes opgave at etablere sådanne udstillinger, når det tages i betragtning at deres formål er at bidrage til en øget miljøbevidsthed og mere miljøvenlig livsstil.

Af **Per Mikkelsen**.

Naturvejleder og konsulent i forbindelse med projekter i udlandet.

I udstillingen »Er det for vildt?« på Esrum Møllegaard udtaler de forskellige »kasketter« sig om hvor vidt de er for vildsvin i naturen eller ej?

lyse forskellige scenarier med konsekvenserne for biotoper, plante- og dyrearter og mennesker.

Folk er ofte interesserede i det lokale område de lever i eller besøger, og mange er optaget af, hvordan fremtiden vil forme sig. En udstilling kan være med til at fremme en kvalificeret stillingtagen til de udfordringer, der ligger for.

3. Kombiner natur- og kulturhistorie

Det er ofte i skæringspunkter eller blandinger af naturlige og kulturelle processer, at miljøproblemer opstår og bliver tydelige. Processerne kan gå i forskellige retninger og derved blive kraftfulde og interessante emner for udstillinger, hvor forskellige faglige synspunkter kombineres – geologiske, biologiske, geografiske, arkæologiske, etnologiske og historiske.

Det vil give mulighed for at en udstilling kan gå mere i dybden og relatere det valgte emne til de besøgendes forskellige interesser og holdninger.

4. Belys de sociale og økonomiske forhold

Sociale og økonomiske konsekvenser er ofte et vigtige aspekter af miljøproblemer – erhvervsvirksomhed, høj beskæftigelse, u hensigtsmæssig regulering og administration, manglende menneskeli-

ge og økonomiske ressourcer. Medier og presse fokuserer ofte på modsætninger mellem kortsigtede socialøkonomiske hensyn og langsigtede hensyn til miljø og sundhed, fordi det interesserer deres seere, lyttere og læsere (og derfor er en god forretning).

Spørgsmålet er, om ikke også publikum vil have interesse i udstillinger, som inddrager disse modsætninger?

5. Vis betydningen for folks sundhed

Miljøproblemerne er ofte tæt knyttet til befolkningens sundhed, hvad enten det er på kort eller især lang sigt. For mange er det afgørende at drage omsorg for deres egen og andres sundhed og forebygge sygdom ikke mindst for deres børn, børnebørn o.s.v.

En udstilling kan vise eller lægge op til overvejelser om, hvordan folk kan leve et jævnt og muntert liv her og nu, uden at sætte sundheden over styr, hverken for sig selv eller for de kommende generationer.

I udstillingen »Er det for vildt?« kan publikum selv deltage i en meningsmåling omkring hvor vidt de synes, at det er en god ide at udsætte f.eks. ulv, bæver og vildsvin i den danske natur.

6. Brug både lokale og globale perspektiver

Miljøproblemer kan ofte gøres tydelige og væsentlige ved at bruge globale perspektiver på lokale eksempler. Mange besøgende har på forskellige vis kendskab til globale miljøproblemer og deres sammenhæng med socialøkonomiske og sundhedsmæssige problemer – men det er ofte svært at relatere en global og lokal forståelse af problemerne.

En udstilling kan ved at sammenholde lokale og globale perspektiver på et udvalgt emne blive af større interesse og være med til at fremme en bredere og dybere forståelse af vigtige miljøforhold.

Spørgsmål til udstillingen

Når en udstilling skal ændres eller en ny skabes kan der ud fra ovenstående defineres kriterier for et professionelt og kvalificeret resultat ved at spørge:

- Er interessekonflikter brugt som udgangspunkt?
- Er både fortid, nutid og fremtid inddraget?
- Er natur- og kulturhistorie kombineret?
- Er sociale og økonomiske forhold belyst?
- Er betydningen for folks sundhed vist?
- Er både lokale og globale perspektiver brugt?

Hertil kommer naturligvis at kvaliteten af en udstilling også er afhængig af:

- autentiske genstande, modeller og andre ting i tre dimensioner.
- kreative sammenstillinger og sammenligninger.
- interessante og varierede historier og tekster.
- kunstnerisk layout, design og belysning.
- sanselige indtryk.
- interaktive muligheder.

Udfordringen er at fokusere på et relevant og interessant emne ved at kombinere de to sæt af kriterier.

Det mest positive og måske også mest inspirerende ville være, hvis udstillinger kunne være med til at vise eksempler på vellykkede løsninger af miljøproblemer – eksempler som kan vise vejen for løsningen af andre problemer.

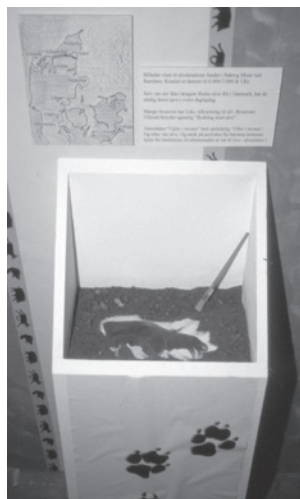
Men så enkel er virkeligheden nok ikke altid, og udstillinger må som andre former for naturvejledning ofte tage fat om nældens rod på en redelig, interessant og opmuntrende måde.

En forudsætning for det vil sikkert ofte være, at udstillinger gøres mere aktuelle og som følge deraf mere kortvarige og billigere end det ofte ses. Der er antagelig brug for at modstå udefra kommende krav om mere langvarige og dermed også ofte forholdsvis dyre udstillinger.

Udstillinger lavet af naturvejledere bør nok kombineres med andre naturvejlederaktiviteter som guidede ture og eksursioner, ”markeder”, naturskoleaktiviteter m.v. – og markedsføringen tilrettelægges for aktiviteterne i sin helhed.

Fotos: Naturcenter Esrum Møllegård

I udstillingen »Er det for vildt?« bliver man også præsenteret for forhistorien om, hvordan både ulv, bæver og vildsvin har været hjemmehørende i dansk natur før i tiden.

Ikke kun for de aktive

Vi får kontakt med en række mennesker, som sandsynligvis ikke ville have opsøgt naturformidlingen, hvis de skulle have været mere aktive for at få den.

Vi har med andre ord chancen for at smide naturformidling i hovedet på nogen, der ikke selv har bedt om det.

Af **Helle Lyngbak**.
Leder af Han Herred Naturcenter.

Han Herred Naturcenter ejes af Fonden for Natur- og Kulturformidling i Han Herred. Fondens formål er at motivere til natur- og kulturbeskyttelse gennem holdningsskabende folkeoplysning. Vi har spurgt Helle Lyngbak, leder af naturcentret om Han Herred Naturcenters rolle i en turistrig provinsby, og hvad en naturudstilling skal kunne sådan et sted.

Både for børn og for voksne

I naturcentret målretter vi aktiviteterne mod børn og deres voksne (børn og forældre, børn og bedsteforældre, børn og lærere osv.). Vi bestræber os på at lave oplevelser for både børnene og de voksne for derved at skabe grundlag for "den gode samtale" mellem generationerne.

Han Herred Naturcenter ligger midt i Fjerritslev by. Til centret er knyttet tre naturrum – en lyngtækket mølle, en nedlagt kalkovn og en udstilling om kystfiskeriet – hos os defineret som ubemandede formidlingspunkter i naturen. I centret i Fjerritslev er der mod entré adgang til udstilling, legerum og naturværksted. Herudover er der café og butik.

Et naturcenter i byen

En udstilling om naturen midt i byens handelsmylder? Det er ikke comme il faut. Og det er der masser af gode grunde til. Dem vil jeg imidlertid ikke beskæftige mig med her. I stedet vil jeg beskæftige mig med de fordele, jeg ser ved, at der også kan være plads til et naturcenter i byrummet. Jeg vil beskrive, hvordan vi i vores formidlingsarbejde bevidst arbejder ud fra vores beliggenhed, og til sidst vil jeg sætte fokus på udstillingen som naturformidler. Hvad er en god udstilling? – og kan den på nogen måde konkurrere med en naturvejleder?

Tæt på turister

I Han Herred (Fjerritslev og Brovst kommuner samt Aggersund og Han-næs) bor der ikke ret mange mennesker. Til gengæld er der masser af natur og usædvanlig mange forskellige naturtyper. På en forholdsvis kort rundtur kan man nå naturreservatet Vejlerne, nordsø-kysten og dens foranderlige natur, Bulbjerg (Danmarks eneste fuglefjeld), den atlantiske klithede, klitplantagerne, Lien,

den gamle kystskrænt, som her er fantastisk flot og biotopmæssigt ekstra interessant ved de mange kløfter og dale, løvskoven, der sine steder trives godt på Han Herreds kalkrige undergrund, og endelig Limfjorden.

Der er altså masser af lokaliteter, hvor man mere traditionelt kunne placere et naturcenter. Men vi har altså valgt en anden løsning. Ved at placere naturcentret i et turist- og handelscentrum har mange mennesker mulighed for at nå os. Vi vil intet hellere end at vise vore gæster rundt i den meget varierede natur, vi har omkring os, og åbne gæsternes øjne for det imponerende i variationen.

On location

Samme koncept kunne have været anvendt ude i naturen. Men for mig er værdien af at have formidlingscentre liggende i naturen størst, når man koncentrerer formidlingen om netop det, der kan ses umiddelbart uden for døren. Akkurat som tilfældet er med vores lille udstillingsbygning ved kystlandingspladsen Thorupstrand.

Her midt i Fjerritslev by har vi ikke naturen umiddelbart uden for døren. Til gengæld har vi en frihed til at formidle variationen. Kombineret med den mere præcise formidling om forskellige lokaliteter i egne og andres naturrum giver det efter min bedste overbevisning en god naturformidling.

En stor del af vore gæster er turister. Mange kommer hos os alene af den grund, at vi er en af de større turistattraktioner i det område, hvor de har valgt at holde ferie, og fordi vi er umiddelbart tilgængelige. Stort set alle gæster, der ferierer i Fjerritslevs opland, kommer til byen en eller flere gange i løbet af ferien. For det er her, man handler i både fødevarer- og specialforretninger.

Et bredt publikum

En del havde såmænd også besøgt os, hvis vi havde udstillet gamle legetøjsbiler eller malerier fra 1800-tallet. Men det gør vi nu engang ikke. Vi formidler naturen omkring os, den helt nære natur, som man kan opleve ved at bevæge sig rundt i Han Herred. Vi får kontakt med en række mennesker, som sandsynligvis ikke ville have opsøgt natur-

formidlingen, hvis de skulle have været mere aktive for at få den. Vi har med andre ord chancen for at smide naturformidling i hovedet på nogen, der ikke selv har bedt om det. Men på den anden side har de heller ikke valgt naturen fra. Den mulighed forsøger vi at udnytte bedst muligt.

Som en konsekvens af, at vi gerne vil nå et meget bredt publikum – herunder folk med begrænsede forudsætninger og forventninger til, hvad de skal ind og opleve – vender vi af og til formidlingsarbejdet i udstillingen lidt på hovedet. Det normale er vel, at man i naturformidlingen arbejder ud fra en overvejelse af: Hvad vil vi gerne formidle? – og hvordan gør vi så det på en interessant måde?

Publikum først

I forbindelse med særarrangementer i Han Herred Naturcenter arbejder vi lige omvendt. Lidt provokerende kan man sige, at vi først overvejer, hvordan vi kan begejstre vore gæster. Herefter overvejer vi, hvad vi så med fordel kan formidle i den forbindelse. Det kan virke absurd, at vi til en vis grad vælger at gå over i underholdningsbranchen, og jeg kan straks høre nogen indvende, at der hurtigt går for meget tivoli og cirkus i den arbejdsmetode.

Imidlertid finder jeg fremgangsmåden helt legal. Vores overordnede mål er at motivere til natur- og kulturbeskyttelse. Det er grundlaget for vores eksistens. Og dette grundlag arbejder vi ud fra. Men vores lidt utraditionelle placering inde i byen giver os måske netop en enestående mulighed for at nå børn og voksne, der ellers ikke rammes af al den gode naturformidling rundt omkring. Det skal vi udnytte. Vi skal lave gode oplevelser for de mange. Vi skal lave let tilgængelig og god formidling. Vi skal fokusere på de positive historier fra naturen.

Natur er natur

Og den formidles allerbedst, når man er derude og kan både føle, mærke, lugte, se og høre. Men jeg mener afgjort, at udstillingen også har sin berettigelse i naturformidlingen. Her kan den individuelle gæst i langt højere grad gøre brug af formidlingstilbuddet, præcis når det

passer ham og i hans eget tempo. Nogle ønsker at fordybe sig, mens andre skøjter hurtigt over det meste. Hos os kan vi nå gæster, der aldrig kunne finde på at deltage i en guidet tur. Og her kan vi formidle naturen til flere målgrupper på én gang.

Skal kunne stå for sig selv

Desværre er det utroligt svært at lave en god udstilling. I en udstilling som vores er målet at sende gæsterne ud i den rigtige natur og opleve videre. Men vi må kalkulere med, at en del af gæsterne aldrig kommer videre. Oplevelsen inde i vores udstilling skal kunne stå for sig selv. Både de, der fortsætter ud i naturen og de, der ikke kommer længere end til Han Herred Naturcenter, skal have noget med sig herfra.

I flere højder

Vi har som nævnt valgt, at vores udstilling i høj grad retter sig mod børn og deres voksne. Det er en stor udfordring at målrette udstillingen på en måde, så børnene oplever formidling i børnehøjde, samtidig med at de voksne oplever formidling i voksehøjde. I nogle situationer lader det sig gøre ved rent bogstaveligt at formidle det samme emne i flere fysiske højder. I andre situationer handler det om at præsentere emnet i flere lag. Det er svære krav at stille, men når det lykkes, er det rigtig godt. Og så skal man aldrig tage fejl af, at mulighe-

den for at arbejde med en bemandet udstilling er en gave. Aktiviteter, forklaringer og den personlige betjening er af stor betydning for formidlingen.

Aktiviteter i værkstedet

I Han Herred Naturcenter vil vi altid gerne kombinere vore gæsters besøg i udstillingen med oplevelser i naturværkstedet, hvor man i endnu højere grad får naturen mellem fingrene. Her må man røre ved de udstillede genstande, og vi tilbyder meget ofte aktiviteter, hvor man kan arbejde kreativt med materialer fra naturen eller undersøge forskellige emner med skalpel og stereolup. Vores værksted er i princippet altid bemandet, når vi har åbent. Men det er en dyr løsning. I forvejen bliver vi nødt til at trylle lidt for at få driftsbudgettet til at hænge sammen.

Udstillingen som begreb er efter min mening et godt element i naturvejledningen i Danmark. En af dens værdier er, at man her får lejlighed til at formidle til mennesker, som man aldrig ville få at se på en naturtur. En anden, at man i udstillingsrummet har mulighed for at formidle til flere grupper på en gang, og herved skabe gode oplevelsesmuligheder. Men om udstillingen så kan konkurrere med naturvejlederen ude i naturen? Nej det kan den ikke. Men det skal den heller ikke. Den skal samarbejde!

HAN HERRED
NATUR CENTER
UDSTILLING AKTIVITETER LÆGERUM CAFE
www.naturcenter.dk

Foto: Jes Aagaard

Mammутten er løs på Zoologisk Museum

En anmeldelse af Kbh. Zoologisk Museums nye udstilling »Fra Mammutsteppe til Kultursteppe«

Udsagnene i siderubrikken var blot nogle af de få, vi mødte, da vi foranstaltede en lille forbrugerundersøgelse for enden af den nye indvandringsudstilling på Zoologisk Museum. De første to kommentarer var fra en flok fritidshjemsbørn, som besøgte udstillingen med deres pædagoger, medens den sidste kommentar var fra et par ældre herrer, som sugede stort set alt i udstillingen til sig.

Fund taler for sig selv

Det meste af udstillingen adskiller sig meget fra den øvrige del af Zoologisk museum, hvor Bent Jørgensens 30 år gamle økologiske dioramaer vidner om en bedaget formidlingsform. Det nye udstillingskoncept taler et langt mere nutidigt sprog, hvor de enkelte udstillingsgenstande taler deres eget sprog. De fleste genstande står ufortolket i et diskret lys og det er op til beskueren selv at sætte dem ind i en sammenhæng. Nogle af genstandene er udstillet, hvor de stadig ligger i jorden, hvilket forstærker det autentiske indtryk. Det er helt bevist, at museet fremviser knoglefund

så autentisk så muligt, på den måde prøver museet at leve op til sin museale forpligtelse.

Iskold entre

Sikke et anslag, det løber én koldt ned ad ryggen, når man bevæger sig ind i åbningen af en massiv gletsjer i isblå nuancer. Inde i gletsjeren bliver de kunstige isformationer afløst af en stor massiv isblok, som alle kan røre ved. De mange håndaftryk i isen vidner om kolde børnehænder og tålmodige forældre. De rigtige istappe der hænger i børnehøjde når ikke, at udvikle sig meget omkring den grå metalkerne før de er masseret væk. Indgangen til den nye udstilling er fyldt med indtryk, som taler til alle sanser, den skaber opmærksomhed, nysgerrighed og gode forventninger, hvilket også er meningen

Oser af æstetik

Den sorte granit i gulvet og de lyse flader af birketræ giver nogle smukke og enkelte rammer til udstillingselementerne. Den optrukne sti i gulvet, giver den besøgende en fornemmelse af et

»Det fedeste er den langhårede elefant«

»Knogler er kedelige«

»En meget interessant udstilling«

Af **Jes Aagaard**.
Naturvejleder på Jægersborg
Statsskovdistrikt.

Ingen store skilte og plancher
men masser af information på
trykfølsomme skærme.

Foto: Jes Aagaard

forløb og de små flisemosaikker der forestiller dyr angiver overgangen til en ny tidsperiode.

Jeg har desværre aldrig mødt en rigtig mammut, men den konservatorerne har skabt til udstillingen er efter min bedste overbevisning utrolig overbevisende. Det er et imponerende dyr, der med sine store krumme stødtænder gør et stort indtryk på de fleste. Mammuten er placeret i et diorama, der skal forstille den danske tundra umiddelbart efter isens afsmeltning. Det levende indtryk er forstærket af lyseffekter, der får den grå himmel til at kaste skygger hen over tundraen. Den lange pels under mammutten, hænger og duver i en svag brise - enkelt og effektivt.

Den gamle dioramateknik er perfektioneret i bjørne opstillingen. Tilskuere bevæger sig op på en svag forhøjning i gulvet, før man kommer til bjørnene. På den måde kan den tredimensionale effekt forstærkes ved, at man kikker ned i dalen bag bjørnene, hvor træer og andre dyr står i formindsket udgave og medvirker til det optiske bedrag.

Elektronisk formidling og knogler

Det er ingen store anmassende skilte, som forstyrrer indtrykket ved de udstillede effekter og dioramaerne. Et lille skilt fortæller nøglefakta, art, fundsted og datering. Et kontant bud på formidlens evige dilemma - skal hele historien fortælles?

Som en kompensation for den magere skilteformidling, er der opsat elektroni-

UDSTILLINGS-HÆFTE SOM GODT SUPPLEMENT

Museet har i forbindelse med udstillingen udgivet et hæfte med titlen: Danmarks dyreverden gennem 20.000 år fra Mammutsteppe til kultursteppe - en udstilling om naturens foranderlighed.

Hæftet er et supplement til skiltene og den elektroniske formidling, men egner sig mest til læsning efter besøget.

Inddelingen af hæftet følger udstillingen og indholdet svarer til de elektroniske informationsposter, derudover er hvert kapitel indledt med et par siders generel baggrundsviden.

Illustrationer i hæftet er dels billeder af de udstillede elementer og dels fra skærmene. Hæftet er lettilgængelig og et godt supplement til udstillingen, for den som vil vide mere.

Hæftet koster 38,- kr. hvilket er billigt indhold og kvalitet taget i betragtning.

ske formidlingsposter i hver afsnit, med trykfølsomme skærme. Her kan man vælge en kort historie om faunaen, vegetationen eller kulturen. Ind i mellem optræder der interaktive elementer på billeder, typisk små kulturfund, som understreger dokumentationen.

Børn og knogler

Der er endnu ikke udviklet arbejdsark for børn til brug i indvandringsudstil-

Trykfølsomme skærme i udstillingen

Fordele	Ulemper	Min oplevelse
<ul style="list-style-type: none"> • Kan indeholde store mængder information. • Fylder ikke meget, og kan tilpasses design. • Der er mulighed for, at fokusere på detaljer, som kan forstørres. • Der kan bruges mange billeder. • Skærmens foranderlighed vækker nysgerrigheden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan kun betjene få tilskuere ad gangen. • Informationsrækkefølgen er afhængig af den enkeltes valg. • Informationsposter en flaskehals, ikke alle kommer til. • Meget information, kræver overblik. • Svært at delagtiggøre børn. • Børn trykker på knappen fordi den er der . 	<ul style="list-style-type: none"> • Jeg havde behov for den information der var på skærmene. • De elektroniske poster faldt uden for det stramme design. • Det var ikke nemt, at danne sig et overblik over den tilgængelige information på skærmene. Museet arbejder på en forbedret udgave.

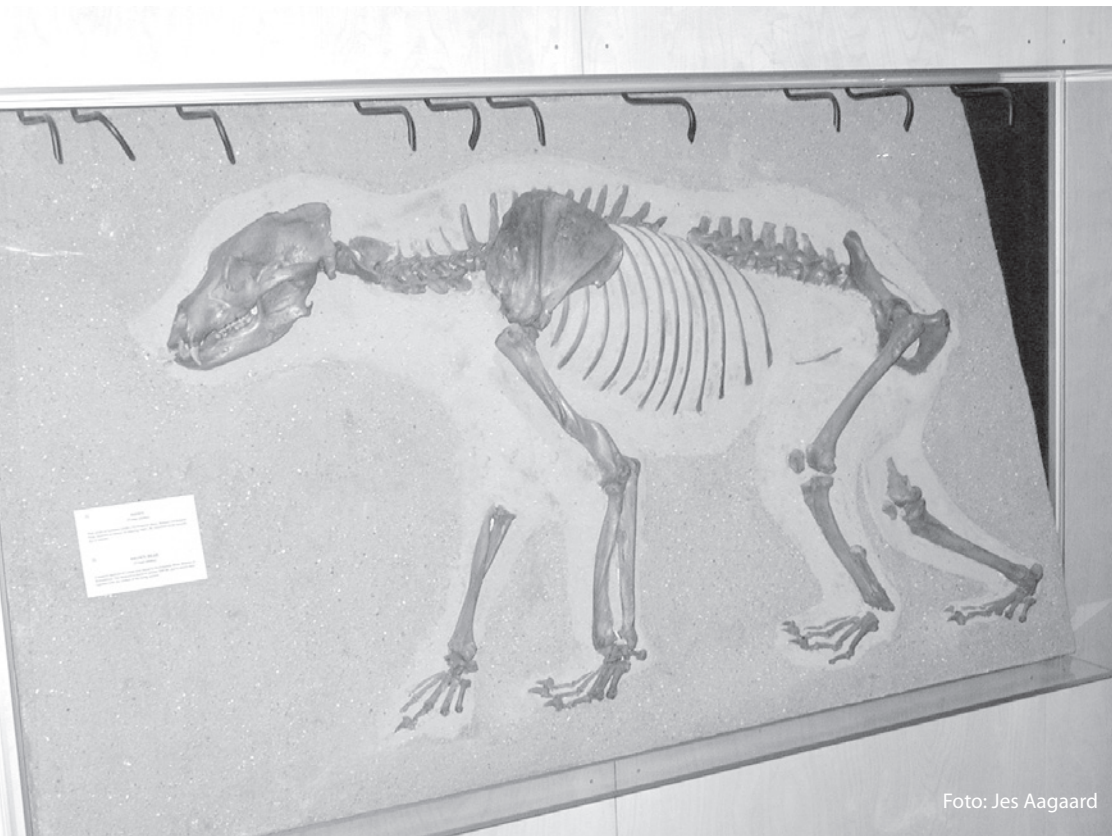

Foto: Jes Aagaard

Bjorneskelettet ligger lejret i jorden, som da det blev fundet. Omridset af dyret er angivet.

lingen, som der er til de øvrige afdelinger på museet. Det er kun et spørgsmål om tid før det sker, hvilket kan bidrage til at skabe fokus på udstillingen for børn.

Som vores lille forbrugerundersøgelse afslørede, er der mange børn, som ikke kan finde en plads til knogler i deres verdensbillede. For dem kunne man ønske sig en række elementer, såsom anslaget med isen, der taler til alle sanser.

I skoletjenesten er der udviklet et oplæg for de fleste klassetrin, som direkte sigter på den nye udstilling. De små klasser skal bl.a. selv udgrave knogler i

store trækasser. Disse fund skal artsbestemmes, dateres og sættes ind i samtidig kulturhistorie. En af de barrierer studenterne oplevede i denne formidling, var det klassiske spørgsmål ”hvordan formidles og forstås store tidshorisonter?”.

Fire ud af fem knogler

Det er en utrolig smuk og veldesignet udstilling, som på veldokumenteret vis sætter indvandringshistorien i Danmark på plads. Eneste minus er tilgængeligheden for børn, det er en udstilling fortalt af voksne til voksne.

Grav sel knogler ud.

Foto: Jes Aagaard

Gletcherne i udstillingen er imponerende.

Foto: Jes Aagaard

”Fra mamutsteppe til kultursteppe”

er Zoologisk Museums nye permanente udstilling.

Adresse:

Zoologisk Museum,
Universitetsparken 15,
2100 København Ø,
Tlf.: 35 32 10 01

Åbent: tirsdag – søndag
kl. 11-17. Mandag lukket

Entre:

voksne 25 kr.,
børn 6-11 år 10 kr.,
grupper over ti personer 15
kr. pr. person

www.zoologiskmuseum.dk

Natur- udstilling - er det for børn?

Voksne og børn har to vidt forskellige måder at forholde sig til en udstilling på.

Børn **oplever** - går nysgerrigt på opdagelse og ser detaljer, mens voksne **ser**, om »de store linier« ser smukke og indbydende ud.

Af *Ida Marie Jensen*.
Naturvejleder ved Skoletjenesten
på Naturhistorisk Museum,
Århus.

Hvad er det børn falder for, når de er på naturudstilling?

Som voksne er de fleste af os nok af den mening, at udstilling af natur (hvis altså man synes, at natur overhovedet skal udstilles!) kun er seværdigt, hvis det designes og sættes SMUKT op. Det er min erfaring, at det ikke interesserer børn, hvor smukt det tager sig ud, når de går på opdagelse i en naturudstilling. For dem er det vigtigt, at det taler til FANTASIEN.

Et godt eksempel på dette stammer fra min dagligdag her på Naturhistorisk Museum i Århus. Det foregik ved indgangen til 2. sal, hvor vi har udstillet dyr fra hele verden. Det er gamle udstillinger med en blanding af dioramaer (dvs. dyr stillet op i deres rette miljø i en montre) og andre store montere fra en bestemt del af verden med udstoppede dyr side ved side på hver sit bundstykke. Til højre for indgangen kan man se et diorama med kronhjorte i en stemningsfuld efterårs-skov. Til venstre en kæmpe nil-krokodille med åben gab sammen med andre dyr fra Afrika i et temmelig falmet lyserødt rum.

Nøj...en krokodille

Lige her i indgangen udspandt det lille optrin sig. To voksne og 4-5 børn i førskolealderen kommer sammen. »Nej, hvor er det smukt!« udbryder de voksne og går til højre for at se på efterårsstemningen. »Se der!« lyder det fra børnene,

»hvor er den stor«, de er allerede henne ved nil-krokodillen med åbent gab i montren til venstre og helt optaget af netop dette dyr. De ser alle enkelthederne og snakker ivrigt om det, de opdager.

Dette eksempel siger mig noget om, hvor vigtigt det er at holde sig for øje, at voksne og børn har to vidt forskellige måder at forholde sig til en udstilling på. Børn OPLEVER - går nysgerrigt på opdagelse og ser detaljer, mens voksne SER, om »de store linier« ser smukke og indbydende ud.

Hvad gør vi så?

Kan man lave udstillinger for både børn og voksne? Med ovenstående eksempel i baghovedet skulle man tro, at dette kunne give nogle vældige diskussioner på Naturhistorisk Museum om, hvordan udstillingerne skal bygges op. Sådan er det ikke. For når der laves sær-udstillinger, er udstillingen fra udstillingsfolkernes side altid møntet på voksne - altså flot design og sammenhæng rent emnemæssigt samt tekster i voksensprog. For tiden har vi en meget flot og sansemættet udstilling om Nationalparken i Nordøstgrønland.

I Skoletjenesten har vi to muligheder fra at komme børnene i møde, når det gælder en særudstilling.

1. På udkig og bruge »tænkere«

Jeg går på udkig i den færdige udstillingen med »børneøjne«. Hvad er spæn-

dende, underligt, specielt, mærkeligt, farligt, sjovt og flot? Til større skolebørn laver jeg opgavesæt med spørgsmål som fx. »Hvordan tror du, at isbjørnen kan holde varmen i det kolde vand? - Hvad med sælen, hvordan klarer den sig?« og lignende spørgsmål, der handler om dyrenes tilpasning til det kolde polarklima. Svarene finder de ikke i udstillingsteksterne (de er ikke skrevet til børn). Opgavesættet er tænkt som en måde at lave »rundvisning« på i udstillingen, sådan at eleverne stopper op og gør sig nogle tanker. Selvom udstillingen er med lyde, lugte og »lysshow« kan en skoleklasse meget hurtigt blive færdig. Meningen med opgaverne er, at læreren gennemgår spørgsmål og svarforslag med eleverne hjemme i klassen. Mange af spørgsmålene lægger op til en diskussion og man får bearbejdet sine indtryk. Der findes ingen facitliste.

2. Opleve og bruge sanserne

Klasserne booker sig ind på en tid til et undervisnings-oplæg. Jeg går med klassen og deres lærer i naturværkstedet, fortæller om fangstmænd og viser isbjørneskind, hvalbarder osv. frem, som man kan undersøge nærmere. Som regel har jeg en hel klasse liggende på moskusokseskindet, børnenes hoveder mødes på midten og fødderne stikker ud til alle sider. Alt dette lægger op til selv bagefter at opleve udstillingen med en bedre forståelse/interesse for de udstillede ting.

Leg og interaktivitet for både børn og voksne

Derudover laver vi i Skoletjenesten vore egne arrangementer/udstillinger til skolebørn og børnefamilier, hvor det interaktive fylder rigtig meget. Her er det vigtigt, at kunne få lov til at »prøve« alt muligt. Pille, trykke på knapper, lege og lave konkurrencer. Disse børnearrangementer synes voksne ofte er »GRIMME« - altså at se på. Det er svært at få journalister til at se det fantastiske i, at man kan kravle ind i en blåhvals hjerte (der er på størrelse med en folkevognsboble) og lytte til hvalens hjertelyd, når de ser opstillingen til børnene. Journalisterne kommer, fordi de synes, at vores pressemeddelelse lyder spændende. Når de så ser den hvide »stof-tingest« badet i rødt lys, som man kan kravle ind i, bli-

ver de enormt skuffede. (For der er jo ikke er så meget »billede« i den). Det gør børnene derimod IKKE. Jeg er så sent som i december af et barn blevet spurgt, om vi stadig havde hvalhertet, for han kunne huske det (og det var i 1996).

I skoletjenesten vil vi gerne tale til børnenes fantasi og laver ofte en leg rundt i udstillingerne. En god idé, er at lade børnene indgå i legen. Måske handler legen om myre r. Så vælger de fx. at være en arbejdermyre og skal følge nogle spor med indlagte prøver undervejs, hvor man hele tiden skal foretage sig et valg. De kan risikere at dø undervejs, så det gælder om at foretage de rigtige valg.

Et eksempel:

Du går sammen med de andre myrer ad myrevejen og kommer til et træ.

Her har du to muligheder:

1. Gå op ad træets stamme.

2. Gå videre ad myrevejen.

Hvis man så vælger nr. 1. viser det sig at være en god idé, for her er honningdug. Så får man igen to valgmuligheder - osv.

Hvis man vælger nr. 2 viser det sig, at det var rigtig dumt, for man dumper lige ned i en insektfælde, som en 3. klasse har gravet ned i skovbunden for at fange insekter. Så er man død og må gå tilbage til start eller der, hvor man kom fra.

Sådan fortsætter legen, hvor man også kan vælge at være en soldatermyre, en hunmyre eller en hanmyre.

De vises sten

I vinterferien i år kunne man lege Harry Potter og forsøge at finde »De Viser Sten« på museet. Undervejs var der ugler, der hjalp på forskellig vis og med bagtanker om at gøre børn og forældre lidt klogere på denne fugl.

For det er hele idéen, at formidle natur via udstillinger med sjov, spænding og hyggesnakke, som når familien falder i snak ved en udstillet gøg på en rørsurvs rede og far begynder at fortælle.

Så for at svare på mit spørgsmål om naturudstillinger er for børn, så er mit svar, at det kan de sagtens være, når blot man tænker på, at udstillingen først og fremmest skal tale til børnenes FANTASI og NYSGERRIGHED.

Børn og forældre snakker ikke sammen

En undersøgelse af børn og forældres adfærd og samtaler under besøg i en udstilling viser, at udstillingsbesøget kun i mindre grad opfattes som en fælles social oplevelse.

Undersøgelsen er lavet i udstillingen "Tavse Skrig" på Natur og miljøcentret Esrum Møllegård. Udstillingen sætter focus på danske flagermus, et lille dyr som mange ikke kender ret meget til.

Af **Peter Fabricius** og **Anne Johannisson**.
Naturvejledere ved hhv.
Frederiksborg Amt og
Frederiksborg Statskovdistrikt

Fagligt samvær

Udstillingens form og indhold blev bygget op, så den skulle gi' både børn og voksne en spændende og interessant udstillingsoplevelse. Med faglige informationer i både tekst, fotos, lyd og 3-dimensionelle dioramaer. Derudover mere aktiverende elementer, hvor den besøgende kunne opleve sig selv som både sovende og jagende flagermus.

Udover at viderebringe et fagligt budskab er et væsentligt mål med udstillingen, at skabe rammer for tæt socialt samvær mellem børn og voksne, hvor fælles oplevelser og samtaler kan fortsætte hjemme.

Oversætter-rolle

Den primære målgruppen for udstillingen var børnefamilier. Vi forventede, at forældrene overtog den rolle, vi som naturvejledere ville have spillet, hvis udstillingen havde været bemanded. Nem-

lig at sikre, at børnene brugte de interaktive elementer efter hensigten og at udstillingens budskaber blev forstået/diskuteret.

En chokerende oplevelse

En amerikansk artikel om børn og voksnes adfærd i interaktive udstillinger viste, at voksne sjældent læser de anvisninger, der er ved udstillingselementerne for deres børn. Den artikel fik os til at se på vores egne udstillinger med nye øjne. Og vores projektformulering blev derfor: *Hvilke forudsætninger skal være opfyldt for at den voksne udfylder rollen som oversætter?*

Observationer

Vi observerede 12 familier i forskellige kombinationer af børn, forældre og/eller bedsteforældre. Børnenes alder var mellem 2 og 16 år. Heraf var ca. 6 børn ikke-læsende eller svagt læsende.

Familierne opholdt sig i udstillingen i max. 20 min. Det giver jo ikke meget tid til at orienterer sig og falde til ro. Og spørgsmålet er om det ikke er nødvendigt med ro for at den trygge sociale ramme er til stede?

Direkte til aktiviteterne

Det er helt klart aktiviteterne og det ikke-boglige, der trækker. I udstillingen var f.eks. opbygget et hult træ, hvor man kunne sidde og høre en båndet historie. 7 ud af 12 familier gik direkte til træet. Også de andre aktiviteter og hovedtelefonerne ved de jagende flagermus trak.

Snak uden samtale

De erfaringer, der var beskrevet i den amerikanske artikel blev delvist bekræftet. Men det var altså ikke sådan at familierne slet ikke talte sammen under besøget. Men snakken var overvejende af teknisk/praktisk art ... hvad skal man her?, osv. Og samtalen stoppede næsten altid her og nåede ikke ind til indholdet/budskabet i aktiviteten. Og det var jo præcis det, der var vores mål ... at forældrene oversatte og hjalp børnene til en forståelse af budskabet, og derved sikrede et større fagligt udbytte.

Til gengæld var det en positiv oplevelse, at se forholdet mellem børnebørn og bedsteforældre. En helt anden tæt og fælles aktivitet og snak om det faglige budskab. Hvad er det for sociale forhold, der spiller ind her? Er det hyggeligere at være afsted med bedsteforældre, hvor børnebørnene på forhånd har accepteret at det også skal være på bedsteforældrenes præmisser. Taler familier så lidt sammen i hverdagen, at de ikke er vant til det, når de laver fritidsaktiviteter sammen?

Interviews

For at komme mere bag om emnet lavede vi interviews med nogle af de besøgende familier. Disse viste også, at de steder hvor der forgik et nært samvær mellem børn og voksne, var i udstillingens aktive områder, hvor budskabet blev formidlet gennem lyd og 3-dimensionelle "røre-ved-ting". Flere fremhævede hyggen ved f.eks. at sidde i træet og lytte sammen, eller ved at sidde i Batmanhulen og klippe batmanmasker og læse vampyrtegneserier. Men heller ikke disse steder fungerede forældrene som

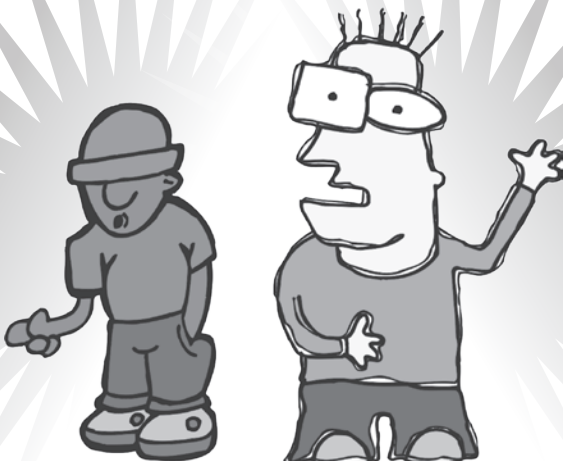
oversættere. I det hule træ skete formidlingen gennem en båndet historie og i Batmanhulen var det ved hjælp af små skilte ved genstande og plakater. Disse skilte blev ikke læst. Det var således lykkedes at skabe nogle rum for fælles oplevelser, men det er altså ikke nok med hyggelige omgivelser og god tid for at skabe faglig dialog.

Konklusion

Projektet bekræfter altså, at forældre ikke i så høj grad fungerer som oversættere af udstillingsbudskaber, og at familien derfor ikke som forventet, går fra udstillingen med nogle fælles erkendelser, som de kan bygge videre på. Kunne det skyldes at vi ikke havde formået at lægge op til dialogen? Måske. Men da bedsteforældrene i høj grad så ud til at kunne bruge udstillingen, på den måde vi havde håbet, kan det ikke kun være udformningen, det er galt med. Observationerne viste endvidere, at i de tilfælde hvor de voksne rent faktisk påtog sig rollen som formidler, gjorde de det generelt i en stor del af udstillingen. Det tyder derfor på, at årsagen til den manglende samtale nok nærmere skal findes i familiestrukturen. Den kan vi som udstillingsmagere ikke gøre noget ved. Men vi kan være opmærksomme på problemet, og forsøge at lave vores udstillinger således at budskabet ikke går tabt, hvis ikke forældrene læser skiltene op for deres børn.

For øvrigt læser børnene sjældent selv aktivitetsanvisningerne, selvom de godt kan og selv om teksterne er meget korte. Udfordringen må derfor være at lave udstillinger, der vha. andre metoder end tekst, forklarer hvad f.eks. aktiviteterne går ud på.

Denne artikel er et uddrag af en projektartikel, som blev skrevet i forbindelse med efteruddannelsen for kursusledere og projektvejledere i 1999.

At undersøge udstillingers effekt på de besøgende

”En udstilling kommunikerer gennem genstand, ord og billeder.

En udstilling har en fortælling.

Men hvilken fortælling skaber den besøgende?

Hvordan skaber man betydning i udstillingens kaos?

Hvilke værdier synes den besøgende er vigtig?

Hvorfor adskiller disse værdier sig fra hvad museet synes er vigtigt?

Skal man opdrage de besøgende?”

*Af Stella Blichfeldt.
Naturvejleder på Jægersborg
Statsskovdistrikt/Skov- og Natur-
styrelsen.*

De nævnte spørgsmål er indledningen til en artikel som findes i tidsskriftet *Nordisk Museologi* 1999, nr.1.

Lektor Bruno Ingemann (BI), Roskilde Universitetscenter præsenterer i artiklen en ny metode til at indsamle informationer om, hvilke oplevelser, viden m.m. en udstilling giver de besøgende.

Metoden går ud på at udstyre en forsøgspersoner med en kasket, hvorpå der er anbragt et meget lille videokamera, som optager den besøgendes bevægelser i udstillingsrummet. BI ser besøget på museet, primært som en social begivenhed. Derfor ser forsøgspersonen udstillingen sammen med en veninde og deres samtale om udstillingen optages ligeledes. Efterfølgende interviewes forsøgspersonen.

Formålet er at komme tættere på den besøgendes oplevelser i udstillingen og selvfølgelig i sidste ende at kunne lave nye udstillinger der matcher de besøgende endnu bedre.

Andre metoder

Der findes andre metoder til at lave undersøgelser af udstillinger og artiklen giver også en oversigt over metoderne samt deres fortrin. Den største forskel ligger i om man ønsker at gå kvantitativ eller kvalitativt til værks. Valget af metode handler først og fremmest om hvilke spørgsmål man har behov for at få svar på, men også om hvor mange ressourcer der er til rådighed til at lave undersøgelser for.

Videokasketmetoden

Videokasketmetoden hører til de kvalitative metoder og jeg vurderer den til både at være tidskrævende og apparaturkrævende. Uanset om man ikke selv ville kaste sig ud i lignende undersøgelse af "egen" udstilling kan man have udbytte af at læse om denne undersøgelse. Her eksemplificeres bl.a. dilemmaet mellem hvad vi gerne vil fortælle og hvad den besøgende egentlig oplever.

Som BI beskriver det: "Ud af virkelighedens kaos er der skabt en struktur og en slags fortælling af museets inspektører. For den besøgende er det stadigvæk temmelig kaotisk fordi den faglige struktur ikke stemmer overens med den besøgendes struktur; fordi genstandenes historie ikke er den besøgendes historie ...". BI analyserer hvordan en kvinde - Anne på 25 år - sammen med en jævnaldrende veninde oplever udstillingen "Under demokratiets vinger" på Københavns Bymuseum.

Analyse

Begrebet læsestrategier bruges i artiklen til at beskrive, hvordan udstillingen kan opfattes på forskellig vis af hhv. afsender og modtager. I analysen af videooptagelsen samt et efterfølgende interview af forsøgspersonen Anne, kategoriserer BI de fragmenterede visuelle og verbale ytringer i en række relationer - relationer mellem Anne og udstillingen:

- Videns relationer
- Interne relationer
- Eksterne relationer
- Genkendelse relationer
- Sanser relationer
- Medie relationer

Disse relationer bruges til at vurdere noget om de læsestrategier som Anne bruger for at skabe betydning i kaos.

Back to the theories

Artiklen er på 15 sider og rummer teorier og begreber, som ikke lige ligger på de fleste travle naturvejlederes læber.

Men det kan engang imellem være givtigt og højst relevant at bruge tid på at få indarbejdet et begrebsapparat og et teorifundament til at kunne analysere lidt på de mange udstillinger, der produceres af naturvejledere. Ellers gentager vi blot vores egne fejl år efter år.

Jeg kan derfor kun opfordre til at forsøge at dykke lidt ned i litteraturen bl.a. i tidsskriftet Nordisk Museologi, som har mange artikler om formidlingen i museumsverdenen og som vi sagtens kan drage paralleller fra. Kik ind på: www.umu.se/nordic.museology.

Udstillingskalender 2002

Dette er en oversigt over natur-relaterede udstillinger i Danmark. Desværre er den langt fra komplet, men det er hvad redaktionen har nået at opstøve inden deadline. Det er store permanente udstillinger, mindre temporære og små stationære udstillinger i en skøn blanding. Skal du i gang med at lave en udstilling, så besøg et udvalg af disse steder. Der er masser af inspiration at hente. Der vil garanteret også være en naturvejleder eller lign. person på stedet, som vil kunne give nogle fif og tage en snak, hvis du har brug for det.

Sjælland

Agent 0021 – Jagten på Frådseren

Miljøkonsekvensen af dine hverdagsvalg.
Esrum Møllegård, Klostergade 12, 3230 Græsted
48 39 00 26 – www.esrum.dk
D. 22/3 – 29/9-2002. Alle dage: 10 - 16.

Man må sno sig

En fortælling om ålens liv og vandring.
Esrum Møllegård, Klostergade 12, 3230 Græsted
48 39 00 26 – www.esrum.dk
D. 12/10 – 30/3 - 2003. Alle dage: 10 - 15.

Fra mamutsteppe til kultursteppe

En udstilling om invandringen af dyr i Danmark efter istiden.
Zoologisk Museum, Universitetsparken 15,
2100 København Ø, Tlf.: 35 32 10 01
Åbent: tirsdag – søndag kl. 11-17. Mandag lukket.
Entre: voksne 25 kr., børn 6-11 år 10 kr.,
grupper over ti personer 15 kr. pr. person
www.zoologiskmuseum.dk

”Den lille kunstner i naturen”

Leg med form, farver og landskab på Vestamager.
Har du oplevet, at et landskab eller et lille stykke natur er smukt, imponerende eller bare sjov? Hvis du har, så har du også opdaget hvor svært det er at dele denne oplevelse med andre, eller at tage den med sig.
I den nye udstilling på Naturcenter Vestamager får alle lov til at lege små kunstner, på den måde kobles kunst og natur og gode naturindtryk bliver til små kunstværk.
Åbent: Fra d. 26. april 2002 til d. 15. sep. 2002 kl. 10-17.
Offentlig åbent i weekenderne.
Gratis oplæg til skoler og institutioner.
Tilmelding på tlf. : 39 63 03 20.
Udstillingshuset på Naturcenter Vestamager.
Arrangør: Tårnby Kommune og Jægersborg Skovdistrikt.

Vaserne

En udendørs udstilling om fuglelivet i vaserne.
Vaserne ved Birkerød/Holte.
Åbent: Døgnet rundt. Ved aftenstid, kan det anbefales at tage en lygte med!

Naturcenter Fiskerhuset

Udstillingen består blandt andet af ni smukke plancher, der fortæller om natur, kultur, miljø og forhistorie i området omkring Præstø Fjord.
Illustrationerne er tegnet af Charlotte Clante, en lokal kunstner der har illustreret flere børnebøger.
Historierne til illustrationerne bliver fortalt at husets nisse - eller rettere gårdbo - og hvert år finder han på en ny historie til hver planche.
Hvis du er heldig kan du måske få øje på husets gårdbo, både på plancherne og i huset.
I udstillingen er der også Sansekasser for de modige, der tør stikke næse eller hånd ned i det mørke ukendte!
Naturcenter Fiskerhuset er åbent alle dage og der er fri adgang til udstillingen og skolestuen.
1. juni 2002 indvies huset som Blå Flag Station.

Udstillingskalender 2002

Syd- og Sønderjylland

Særudstilling - Endnu uden titel

Udstilling om strandsten og geologi. Om de sten og fossiler som man finder på marken, ved stranden eller i grusgravene. Udstillingen vil være værkstedspræget.

Udstillingen kan ses på : Midtsønderjyllands Museum, Gram Slot, 6510 Gram. Tlf.: 74 82 10 00.
Åbningstider: 1.9 - 30.4: Tirsdag –lørdag: 13-16.
Søn- og helligdage: 10-16. Mandag lukket.

"Jordens Oldtid"

Primært fossiler og bjergarter fra den ældste periode af Jordens historie hvorfra der kendes liv som er bevaret som fossiler. Udstillingen bygger på genstande fra Palle Gravesen.

Udstillingen kan ses på: Midtsønderjyllands Museum, Gram Slot, 6510 Gram. Tlf.: 74 82 10 00.
Åbningstider: 1.9 - 30.4: Tirsdag –lørdag: 13-16.
Søn- og helligdage: 10-16. Mandag lukket.

"Livet i Gram Havet"

Enestående fossiler fra Gram Teglværks lergrav. Bl.a. udstillet hvalskeletter fra det hav, der dækkede det meste af Danmark for 6 millioner år siden.

Udstillingen kan ses på : Midtsønderjyllands Museum, Gram Slot, Slotsvej 54, 6510 Gram.
Tlf.: 74 82 10 00.

Åbningstider: 1.9 - 30.4: Tirsdag –lørdag: 13-16.
Søn- og helligdage: 10-16. Mandag lukket.

"Livet i Gram Havet"

Enestående fossiler fra Gram Teglværks lergrav. Bl.a. udstillet hvalskeletter fra det hav, der dækkede det meste af Danmark for 6 millioner år siden.

Udstillingen kan ses i: Lergravshuset, Gram Lergrav, Slotsvej 63C, 6510 Gram. Tlf.: 74 82 10 00.

Åbningstider: 1.4.-30.9.: 10-16. 1.10.-31.3.:
Weekend: 10-16. Hverdage lukket.

Lergravshuset er desuden lukket i månederne: December, januar, februar.

Midtjylland

Karpenhøj

Permanent udstilling på gården Karpenhøj. Samarbejde mellem Århus Amt, Skov- og Naturstyrelsen og DGI. Titel: »DGI's arbejde, med vægt især på natur og friluftsliv«.

Information om General Ryes skanser, naturtyper i området, stenkasse med information om stentyper fra Fuglsø Strand, historisk oversigt og information om bronzealderhøjen »store jættehøj«.

Løbende udstillinger fra f.eks. Naturbørnehaven »Mols Bjerger«.

DGI/Karpenhøj, Dragsmurvej 12,

8420 Knebel, 86 35 28 04.

Dagligt fra 9.00 - 17.00 fra påske til efterårsferien

Dansk Gartnerimuseum

Udstilling af gartnerimaskiner og redskaber indsamlet og givet af private.

Desuden en samling af gartnerifagligt skriftligt materiale.

Dansk Gartnerimuseum,
DCJ Beder Gartnerskole,
8330 Beder

Tlf. 87 47 57 00.

Åbent en eftermiddag om ugen eller efter aftale.
www.dcj.dk

Grenaa Naturskole

Permanent udstilling om Hav & Kyst (strandene nord for Grenaa med fredet forstrand/ hævet havbund og kalk/flint. Desuden området ved Fornæs Fyr og især kalkklinterne ved Sangstrup. Udstillingen er lavet og sponsoreret af Århus Amt. Brochurer på dansk, engelsk og tysk.

Grenaa Naturskole, Klitten 1, 8500 Grenaa.

www.greanaanaturskole.dk

Naturskolen har åbent alle hverdage fra kl. 08.00.

Der er personale, der kan forestå evt. rundvisning i udstillingen og især ude i terrænet.

Udstillingskalender 2002

Nordjylland

Kystcentret

Oplevelsescenter med eksperimenter, der sætter fokus på landskabsdannelse og på naturprocesserne, som former og omformer vore kyster.

Interaktivt miljø med ca. 40 opstillinger, hvor besøgende selv kan lege og eksperimenterere med bølger, strømme, kystsikring, tidevand, havspejlsstigning, kviksand, stormflod og navigation. Endvidere findes en række skærme med computeranimationer og to biografer; den ene, Kystdromen, med lærred både på væggen og i loft og gulv.

Kystcentervej 3, 7680 Thyborøn.

Tlf: 96900200, mail@kystcentret.dk,

www.kystcentret.com

Åbent: 22/6-31/8 10-19, 1/10-31/10 10-17, ellers 10-16.

Han Herreds mange naturtyper

Flotte dioramaer om egnens fugle og dyr i deres rette omgivelser.

Naturværksted med masser af aktiviteter.

Legerum, café og butik.

Entré: voksne: 45,- børn: 25,-

Han Herred Naturcenter, Vestergade 16, 9690 Fjerritslev, tlf. 98 21 33 77.

Åbningstider: februar-maj og september-oktober: tirsdag-søndag 12.00-17.00, mandag lukket.

Juni, juli, august: alle dage 10.00-18.00.

November, december, januar: lukket.

Efter aftale åbner vi gerne for grupper uden for almindelig åbningstid.

Kalk, kalkværk, geologi og natur

Udstilling om kalkværksdrift, geologi og de helt specielle livsbetingelser den kalkrige undergrund giver områdets dyr og planter.

Entré: 20 kr.

Klim Kalkovn, Klim Strandvej, Klim,

9690 Fjerritslev, tlf. 98 21 33 77.

Åbningstider: februar-maj og september-oktober: tirsdag-søndag 12.00-17.00, mandag lukket.

Juni, juli, august: alle dage 10.00-18.00.

November, december, januar: lukket.

Efter aftale åbner vi gerne for grupper uden for almindelig åbningstid.

Kystudstillingen Thorupstrand

Om kystens foranderlige natur og om kystlandingspladsen, hvor fiskerbådene trækkes direkte op på stranden. Fri entré.

Redningsvejen, Thorupstrand

9690 Fjerritslev, tlf. 98 21 33 77.

Åbningstider: februar-maj og september-oktober: tirsdag-søndag 12.00-17.00, mandag lukket.

Juni, juli, august: alle dage 10.00-18.00.

November, december, januar: lukket.

Efter aftale åbner vi gerne for grupper uden for almindelig åbningstid.

Geologiudstilling ved Fosdalen

Dannelse af landskabet ved Fosdalen i Nordjylland.

Fri entré.

Åben:

Naturcenter Fosdalen.

Dæmningen

Udstillingen om naturen og fuglelivet i Vejlerne.

Åben døgnet rundt. Fri entré.

Dæmningen ved Bygholm Vejle.

Litteratur til emnet

Udstillinger

Der findes kun en bog på dansk, der handler om det at lave en udstilling. Og den er desværre ikke af nyere dato. Men vi mener alligevel, at det kan have værdi at kikke i nedenfor nævnte bøger. Selvom de kun behandler dele af det at lave en udstilling, og gør det i en anden sammenhæng.

Udstillingshåndbogen

Bruno Ingemann.
Teknisk forlag.
ISBN 87-571-0910-9.

25 spørgsmål – en moderne retorik til planlægning af kommunikation

Jan Kragh Jacobsen.
Roskilde Universitets Forlag.
ISBN 87-7867-048-6.

Sådan laver du smukkere grafisk design – grundbog i grafisk formlære

Henrik Birkvig.
Forlaget Grafisk Litteratur.
ISBN 87-88-263-80-0.

Sæt billeder på – om brug af fotografier, tegninger, grafik og layout

Maj Ribergård, Ole Munk.
Forlaget Grafisk Litteratur.
ISBN 87-88263-90-8.

Ud af elfenbenstårnet – fortælle teknik for fagfolk, der vil skrive en god historie

Leif Becker Jensen.
Teknisk Forlag.
ISBN 87-571-1064-6.

Smaka på orden Om tekster i utställningar

Margareta Ekarv, Elisabet Olofsson,
Björn Ed.
Calssons 1991.
ISBN 91 7798 3920

Miljön som minne

At göra historien levande i kulturlandskapet
Jan af Geijer Stam.
Riksarkivarieämbetet 1998.
ISBN 91-7209-062-6.

How to plan exhibitions

Iain Maitland.
Cassell 1997.
ISBN 0-304-33431-6

Tidskrifter som omhandler udstillinger:

• **Nordisk Museologi**

Netadr. www.umu.se/nordic.museology.
Her finder man links til både nordiske og øvrige landes museumsundersøgelser.

F.eks. Ingemann, Bruno (1999): 'Det er helt vildt! - om læsestrategier og reception af en udstilling' i nr.1 / 1999, side 155-172. Analyse (engelsksproget) af hvad besøgende udstyret med videohæt fik ud af en udstilling på Københavns Bymuseum.

• **Danske Museer**

F.eks. i nr.1, februar 2002 findes en grundig anmeldelse af Nationalmuseet nyeste permanente udstillingen: Danmarkshistorier 1660-2000.

• **Tidsskriftet Curator**

"Øv! Har vi ikke mere tid?"

... et projekt med naturvejledning som en del af miljøterapien på et psykiatrisk dagafsnit

"Vi synes, vi kan mærke en større interesse og forståelse for samspillet med naturen. Det har også medført, at når vi efterfølgende har været på tur i naturen har vi i fællesskab med patienterne kunnet genkende ting og bruge vores tillærte viden", siger personalet på psykiatrisk afdeling, Hillerød Sygehus.

Af **Peter Fabricius**
og **Anne Johannisson**.
Naturvejledere ved hhv.
Frederiksborg Amt og
Frederiksborg Statskovdistrikt

Det blæser 14 pelikaner og vi har netop konstateret, at stranden ved Gilleleje Feriecenter er eet sydende ragnarok af skum og bølgesprøjt. Vi står i læ ved busstoppestedet og venter på patienter og personale, som kommer med bussen fra Gilleleje Station. Det er vores 2. arrangement af 6 planlagte og dagens tema er geologi.

Miljøterapi i naturen

Projektet blev født 9 måneder tidligere, hvor vi blev kontaktet af afdelingssygeplejerske Gitte Löwenstein og ergoterapeut Anette Westmar. I dagligdagen arbejdede de miljøterapeutisk – en behandlingsform, hvor de målbevidst opbygger en struktur, der medfører, at alt hvad der sker omkring patienten under indlæggelsen, især interpersonelle og sociale processer, udnyttes som et led

i behandlingen.

Ture ud af huset havde altid været en del af behandlingstilbuddene i afsnittet. Også ture ud i naturen, men personalet havde fornemmet, at patienterne havde et større behov for naturfagligt input, end de selv kunne yde.

En grundig snak over en god middag, bragte os nærmere en forståelse for, hvad det var for mennesker, vi ville stå overfor og Gitte og Anette fik de første bud på, hvad vi kunne tilbyde.

Indsnævret horisont

Psykisk sygdom er en plagsom indespærring i eget sind. Verden er angstfyldt og horisonten er indsnævret. Mange syge lever et fremmedgjort liv uden forbindelse til årets gang, naturens og døgnets rytme. Psykisk syge er indemennesker, som nødtigt gør noget uvant og angstprovokerende.

Passende forstyrrelser

Vores naturvejledning skulle være med til at bryde denne isolering fra omgivelserne. Personalets ønske var velstrukturerede, velplanlagte naturoplevelser som med et klart og synligt formål kunne øge modet til at genetablere patienternes forbindelse til den gamle, åbne verdensoplevelse, som de fleste syge trods alt husker fra før sygdommen. Naturen skulle erobres tilbage.

Efter kaffen og den hjemmelavede islagkage stod der på vores notatark, at projektet skulle

- gøre patienterne interesseret i deres omgivelser.
- gi' dem tro på selvhjulpethed.
- give oplevelser gennem fælles aktiviteter og samarbejde.
- skabe rammer for socialt samvær.

I vores naturvejledning måtte vi gerne inddrage aktiviteter, som nærmede sig grænsen for hvad patienterne troede de kunne eller uprovokeret ville gå med til. En relativt uddybet beskrivelse af de enkelte ture, som personale og patienter fik i forvejen, var med til at alle parter var trygge under hele forløbet. Desuden var der altid flere fra personalet med på turene.

Nye ansigter

Dér kommer bussen, og ud stiger så dem, vi skal være sammen med i dag, kendte og nye ansigter ... Velkommen !.

Vores naturvejledning var et tilbud til patienterne, så det var aldrig den samme gruppe der dukkede op. Det betød, at vi ikke nødvendigvis kunne inddrage viden fra tidligere ture, men måtte tilrettelægge den enkelte tur, så den fungerede som et afsluttet forløb i forhold til projektets overordnede formål.

Undervejs i projektforløbet blev det imidlertid en positiv oplevelse at de patienter, som havde været med på en tidligere tur, kunne hjælpe personalet med at opfordre nye patienter til at tage med på næste tur.

Velkommen og præsentation af dagens program inklusiv den justering, at den planlagte tur langs stranden nok måtte forkortes – pelikanerne taget i betragtning – og at de nok gjorde klogt i allerede i læ af busstoppestedet, at iklæde sig vindtæt tøj. Opfordringen blev fulgt af dem, der kunne. Vores fælles nærkontakt med de danske vejrluner var her på det andet arrangement endnu så uproblematisk, at ikke alle blandt personale og patienter havde lært at tage deres forholdsregler hvad tøj angik. Og det skulle blive meget værre på nogle af de efterfølgende ture ... noget med tove og sokkeøl !

Tid til tankeflugt

I det omfang at vinden ikke stjal vores ord og blæste dem sydpå ind over det kuperede nordsjællandske landskab, gik vi småsnakkende frem mod skrænten ovenfor havstokken. Vinden var så kraftig, at man kunne stå i en vinkel på 45 ° ud over skrænten. Suppleret med lydkulissen fra Kattegat, var det en uventet naturoplevelse, som vi ikke havde kunnet planlægge.

I læ af en vindvreden havtorn og med lukkede øjne, bragte vi dem på en tidsrejse tilbage fra Big Bang og frem til historisk tid. Og med tak til Jørn Waneks¹⁾ omskrivning fik vi sat tidsrelationen ind i en 12 måneders skala.

Vel tilbage i nutiden, satte vi os på rad og række med fødderne ud over skrænten og ansigtet og det lange syn ud over Kattegat.

Fra starten af projektet havde vi en tæt kontakt til personalet, så vi løbende kunne evaluere og justere turenes form og indhold afhængig af de tilbagemeldinger, personalet fik fra patienterne. Det var vigtigt for os, at der var enighed om fordeling af roller og ansvar.

På den første tur, hvor vi samlede urter til et overdådigt grønt frokostbord, havde vi skudt noget over målet med hensyn til strømmen af aktiviteter og information. Et ønske om et break, lidt tid til fordybelse havde været en del af personalets respons. Derfor denne tankeflugt ud over havet. En kommentar: ”Hvorfor skal vi dog sidde her ?”, tydede dog på, at ikke alle patienter fangede pointen !

(Footnotes)

¹⁾ Jørn Wanek er geolog og naturvejleder - han har igennem mange år undervist i formidling af geologi på naturvejledernes efteruddannelse.

Gruppearbejde

Den aktivitet, vi havde lagt ind i dagens program, var indsamling og overordnet sortering – ud fra dannelsesproces – af sten fra det der var tilbage at stranden nedenfor skrænten. Gruppevis steg vi rundt mellem bølgerne og fyldte lommerne med forskellige sten plus enkelte specielt flotte sten, som skulle viderebehandles i stenværkstedet 2 dage senere på Naturcenter Esrum Møllegård.

På alle 6 ture havde vi indlagt aktiviteter som indebar at patienterne skulle arbejde sammen om at løse en opgave eller forholde sig til en problemstilling. Disse fælles opgaver var et led i etableringen af det nysgerrige sociale miljø, som er den vigtig del i den miljøterapeutiske behandling.

” Vi har fra personalets side vurderet, at den terapeutiske effekt af turene, har været meget stor som supplement til vores øvrige tilbud, for patienterne har på turene fået bevægelse, adspredelse, socialt samvær, indlæring og fået flyttet fokus væk fra sig selv.”

Ude af vante roller

Personalets store opbakning til arrangementerne gjorde det muligt at alle grupper bestod af både patienter og personale. Samtidig med at være smittende nysgerrige, fik personalet mulighed for at være ligeværdige med patienterne.

De 6 ture

Forløbet bestod af 6 ture/arrangementer i løbet af et halvt år. Nogle ture var meget praktiske, andre arbejdede mere med brugernes holdninger.

Tur 1:

Ukrudt... kan det spises?

Indsamling af vilde planter, bestemmelse og anvendelse i medicin og mad. Madlavning i grupper af de indsamlede planter og fællesspisning.

Tur 2:

Geologi

Jordens skabelse – set med geologiske briller. Dannelsesprocesser og kendetegn på sten fra stranden.

Tur 3:

Geologi

Stenværksted. Bearbejdning af sten.

Tur 4:

Naturforvaltning i skoven

Tur efter fastlagt rute på kort. Forskellige opgaver med henblik på at blive opmærksomme på de interessekonflikter, der kan være i benyttelsen af skoven.

Tur 5:

Naturforvaltning i det åbne land

Efterprøvning af miljøundersøgelse af vandløb. Insektfauna i vandløb. Fugleliv ved Esrum Sø.

Tur 6:

Pileflet

Pilefletteværksted. Elementær erfaring med håndværket.

Med disse 6 ture forsøgte vi at danne rammer for fælles oplevelser, samarbejde i grupper, interesse for omgivelser, give kendskab til landskab, sten, planter, lokaliteter i deres nærområde, som senere kunne give mulighed for at kunne genkende og have viden om noget andre måske ikke ved så meget om, og derved give et større selvværd. At opleve at noget man ikke troede man kunne, sagtens kan lade sig gøre. F.eks. at lave velsmagende mad af vilde skovplanter, at flette en flot rangle af pil, save en sten midt over eller at være en hel dag ude i regnvej.

Det vante hierarki – de vante roller – fra dagligdagen på afdelingen, blev brudt, når det var os, der havde ansvaret for de aktiviteter, de skulle igennem. Det skabte mulighed for nye relationer og noget at snakke om nu og senere. Personalets uformelle relationer til patienterne blev styrket.

”Vi har via turene fået indblik i den enkelte patients og personalets ressourcer, som vi ikke ville have haft mulighed for at få afdækket i vores daglige miljø.”

Tæt på toppede brosten

Under periodiske brud i skydækket og en kun langsomt aftagende vind samlede grupperne nu på et af græsplateauerne, som markerer stenalderhavets kystlinie. De indsamlede sten blev sat under lup og sorteret ud fra de udleverede bestemmelsesduge og vi gennemgik de forskellige kendetegn og dannelsesprocesser for granitter, gnejs, basalter osv...

At vi ikke har talt for døve øren viser sig på stenværkstedet ugen efter, hvor de toppede brosten pludselig var andet end bare noget man gik på !

”Vi har oplevet noget sammen på turene, som vi i mange sammenhænge er vendt tilbage til og dette har styrket fællesskabsfølelsen”

På samme måde var turene i skoven og vandløbet med til at skabe en gnist af interesse hos patienterne som rakte ud over sygdommens indsnævrede horizon. Blomster blev genkendt eller taget med hjem til bestemmelse. Stendiger i Hillerød er siden blevet ”artsbestemt” og i fortsættelse af projektperioden, købte afdelingen pil og instruktionsbøger, så der kunne arbejdes videre med den erfaring, holdet havde høstet på projektets sidste arrangement.

At opleve succes, at overleve fiasko

Udbrud som ”Vi kan godt !”, ”Jeg ku’ alligevel !” og ”Det ville jeg aldrig ha’ spist,

hvis jeg ikke var her !”, viste at nogen havde overskredet en grænse, de selv troede, de havde.

En blev mere glad og udadvendt efter at have været med på stenturen og senere arbejdet sig frem til en flot slebet sten. En anden ”glemte” helt behovet for piller, mens arrangementet stod på. Og andre igen fandt håndværksmæssige ressourcer, de ikke vidste de havde og flettede pilerangler til den store guldmedalje. En enkelt patient var med på alle 6 arrangementer – og det til trods for at vejrliget i perioden viste sig i alle ekstremer – bortset fra dem som hører vinterhalvåret til. Han voksede gennem forløbet og nød åbenlyst at være med. Den tryghed der opstod for dem, der var med flere gange, gav mulighed for spontanitet og humor, som vel ikke er et dårligt middel, når man går rundt og har det rigtigt dårligt med sig selv?

Trygheden mellem os, personalet og patienterne var også med til, at det var til at bære, når man efter én stiv time stadig kun var i gang med de indledende buk på pilekvistene, mens man så ens nabo – med brækket finger og kun lidt hjælp – stolt vise sin færdige pilerangle frem. Den truende fiasko blev affejet med et: ”Det kommer jeg ikke til at tjene penge på ”.

Tak for i dag ... vi ses !

Efter 4 timer på stranden, står vi så igen og venter på bussen og kan pakke os selv ud. På trods af dagens strabadser, går snakken livligt i bussen mod Helsingør Station. Og vi andre kan pakke grejet ned og begynde den endelige planlægning af næste arrangement.

"Personale og patienter har oplevet at føle sig tanket op efter turene, hvilket er en ny erfaring for mange patienter. Generelt er det godt at få frisk luft og opleve naturen. Turene gav afveksling og adspredelse fra de triste tanker. Vi prøvede noget, vi ikke troede, vi kunne. Godt at gøre noget sammen med andre."

Vores egen erfaring med dette projekt har været, at det ikke er specielt anderledes at lave naturvejledning med en psykiatrisk afdeling i forhold til andre mål-

grupper, men at det relative lange forløb med den samme gruppe, var en kæmpe fordel. Og at vores fortrolighed, rollefordeling og "kemi" med personalet var en væsentlig årsag til projektets positive forløb.

Hvis vi – eller andre – vil ta' tråden op, vil det dog nok være en fordel, at turene blev samlet i 2 forløb, f.eks. 3 om foråret og 3 om efteråret med 14 dages mellemrum. På den måde vil der være en større chance for at de samme patienter har mulighed for at deltage i hver af de sammenhængende 3 ture.

Tak til personale og patienter fra dagafsnit V2022, Hillerød Sygehus for nogle udbytterige stunder og tak til Friluftsrådet for finansiel støtte til projektet.

Boganmeldelse

Geologisk set - Fyn og Øerne

Tirsdag d. 9. april 2002 udkom den fjerde af i alt seks bøger i serien Geologisk set. Forfatteren er geolog Gunnar Larsen, der - når han ikke holder forældreorlov med sin lille dreng - arbejder i Fyns Amt.

Jeg har nogle få gange været heldig at formidle geologi sammen med Gunnar. Det er spændende, for dels er Gunnar fagligt velfunderet, dels er han en dygtig formidler. Han kan både forklare tingenes sammenhæng verbalt og han er knippegod til at opfinde praktiske eksempler, der kan vise de geologiske processer, så andre end stennørder og grusfreaks kan forstå, hvad der sker.

Udgivelsen af Gunnar Larsens bog blev markeret med en reception på Restaurant Skovlyst i Svanninge Bakker, hvor Fyns Amt var repræsenteret af bl.a. amtsborgmester Jan Boye og Skov- og Naturstyrelsen af bl.a. vicedirektør Ole Christiansen og skovrider Søren Kirk Standgaard. Efter frokost var der »ping«-ekskursion i området.

Om aftenen stod Gunnar Larsen og undertegnede for en »rigtig« naturvejledertur for offentligheden. Arrangementet hed: »Hundrede tusinde års historie på 2 timer«. Det blev noget af et tilløbsstykke - vi havde knap 150 mennesker med op og ned af bakkerne - det er faktisk godt tre gange flere end på et gennemsnitsarrangement i Fyns Amt. Der blev gravet, set på mammuttænder og betragtet landskaber. Den lokale trold Finn blev også aflagt et besøg.

Gunnar Larsens bog er efter min mening god naturvejledning i bogform. Fagligheden er i top, men den bliver ikke tør. Sproget er godt og let forståeligt. Der er konkrete forslag til geologiske mål for søndagsturen, der er små historier og gode illustrationer og så er der gjort meget ud af sammenhængen mellem landskab, natur og menneske.

Bogen kan købes i Miljøbutikken tlf.: 33 92 76 92 eller hos Geografforlaget tlf.: 63 44 16 83 for under 200,- kr.

Jesper på Fyn

Bæredygtighed er at lade være

Når den danske velfærdscivilisation får dårlig samvittighed over det voksende overforbrug, skal vi alle vaske hænder og erlægge aflad i form af økologisk, bæredygtig produktion og levevis – selvom mange dybest set erkender, at det er selve vor livsstil, der i virkeligheden er hovedproblemet.

I den danske miljødebat er et af nøglebegreberne bæredygtighed, som refererer til, at vore levevis skal afstemmes efter naturens ydeevne på økologisk vis. Voksende grupper i samfundet finder ideologisk ståsted i denne trend, og de seneste 30 års grønne bølge har levet højt på den opmærksomhed, som en række miljømæssige problemstillinger har affødt.

Synlige resultater kan da også ses i et vist omfang med begrænsninger på anvendelse af udvalgte kemikalier i produktion, forbrug og ernæring, en forståelse for såkaldt grøn energiproduktion i det omfang økonomien politisk er afstemt hertil samt en afgiftsmæssig indsats i et forsøg på at styre danskernes vaner.

Desværre er denne danske, lokale indsats blot en dråbe i havet set i global sammenhæng. En række tiltag er åbenlyst bestemt af politiske tendenser samt tilsidesættelse af vurderinger af konsekvenser i helheden i den samlede indsats.

Livet på vulkanen

Det højteknologiske, moderne samfund kan passende sammenlignes med visse befolkningsgruppers lyst – eller nødvendighed – til at leve på udsatte steder. Som Pompejis befolkning, der måtte sande, at luksuslivet i det søde romerske verdensimperium ikke kunne holde stand over for Vesuvus angreb. På samme måde lever den rige, vestlige verden på den globale vulkan, der ind i mellem viser ansigt. For eksempel når ukontrollable terroristgrupper slår til i hjertet af civilisationens højborg en tirsdag i september. Reaktionen er forståelig, forudsigelig og nærmest at betegne som naturlig. For når nogen har meget og alt, alt for mange har alt, alt for lidt, så er kiemen lagt til eksplosionen. Ganske som den franske pøbels revolution i slutningen af 1700-tallet, hvor den tids ypperste civilisation bogstaveligt mistede hovedet med Louis d. 16's guillotinerings.

Dengang som nu er det et spørgsmål om levestand, fordeling af goder og rigdomme samt retten til forbrug, der udløser kriserne. Og hvis ikke befolkningsgrupper reagerer, vil naturen globalt set selv reagere. Og så nytter alle ønsker om økologi og bæredygtighed intet. Problemet ligger i indstillingen, der gemmer sig i en udbredt holdning: At så længe vi bare lever bæredygtigt og økologisk, så kan vaner og forbrug fortsætte som hidtil.

Ingen sætter spørgsmålstegn ved det betimelige i at nyde eksempelvis frugt, grøntsager og vin – hentet i Australien, Sydafrika, Chile og andre eksotiske steder, så længe varerne bare er økologiske. Men lider begrebet bæredygtighed ikke et knæk, når ressourcer anvendes på at

Ingen sætter spørgsmålstegn ved det betimelige i at nyde f.eks. frugt, grøntsager og vin – hentet i Australien, Sydafrika, Chile og andre eksotiske steder, så længe varerne bare er økologiske. Men lider begrebet bæredygtighed ikke et knæk, når ressourcer anvendes på at flyve den slags artikler rundt i hele verden?

*Af Thorben Lunda.
Naturvejleder på Houens Odde
Spejdercenter, KFUM.*

...hvis bæredygtighed skal udleves og økologisk tænkning have mening, så må hele vor indstilling grundlæggende ændres.

flyve den slags artikler rundt i hele verden? Vist er den enkelte tomat nok fri for sprøjtemidler osv., men man savner netop den helhedskonklusion, der kunne bringe overvejelser ind om selve dette at nyde tomaten.

Drivhusproblemet

Tilhængere af den såkaldte drivhusproblematik må ved disse transport problemer vende sig. Men uanset denne teoriholdbarhed eller ej, betyder indsatsen for at transportere økologiske varer fra tredjelande til den vestlige verdens eldorado, at der bruges kræfter og lægges en indsats i at fastholde forbrugsmønstret uden tanke for en revurdering af verdens ressourcer.

I øvrigt kan snakken om drivhusgasser med CO₂ som det kendteste diskuteres. At vi i disse år skulle opleve en begyndende global opvarmning, er ingen overraskelse. Undersøgelser gjort i den grønlandske indlandsis kunne i 1971 forudsige det vejrforløb, vi netop har oplevet i de sidste 30 år ved en simpel fremskrivning af de rytmiske forløb de sidste mange tusind års isaflejringer kan fortælle om. Videre har kloden gennem årene også oplevet betydeligt større klimatiske udsving end dem, vi lige nu er vidne til. Alene i bronzealderen for en 4-5000 år siden var den danske gennemsnitstemperatur 1½° højere end i dag –

uden noget som helst forbrug af fossilt brændsel mm. Ligesom istiderne er et udtryk for en koldere temperatur end vi ser i dag. Det svinger hele tiden. Af sig selv? Eller styret?

De faktorer, der regulerer klimaet på jorden, skal derfor findes uden for kloden. Påvirkningerne er formentlig i højere grad knyttet til eksempelvis aktivitetsniveauet på solen. Hele debatten er derfor snarere udtryk for ønsket om en politisk styring af vort forbrug måske i retning af at sikre reserver til anden statslig anvendelse. Eller snarere en argumentation for at fastholde et afgiftssystem, som alene tjener som indtægtskilde uden egentlig saglig begrundelse i miljøet. Og måske en indbygget begrundelse for, at den rige vesteuropæiske kultur kan fastholde sit forbrug uden forpligtigelse til at dele ud af glæderne.

Bæredygtigheden og ressourcerne

Tilbage står, at hvis bæredygtighed skal udleves og økologisk tænkning have mening, så må hele vor indstilling grundlæggende ændres. Og det er jo netop vejledere, instruktører, guider, lærere, pædagoger og andre med formid-

Foto: Finn Lillethorup Hansen

lende opgaver, som bredt set må inspirere og vise vej. Selvom mange blandt disse allerede mener sig godt på vej, er det iøjnefaldende, at megen indsats rammer tilfældigt og på detaljer, som reelt set ingen mening har i det store perspektiv. En diskussion om standby funktionen på vort orgie af elektronisk underholdnings- og kommunikationsudstyr er jo i grunden ligegyldig. Den indsats, der virkelig batter handler om at stille spørgsmål til mængden og anvendelsen af de tekniske hjælpemidler, vi omgiver os med. Så simpelt som, hvor mange fjernsyn man har, er mere interessant og betydende, end om husets tre-fire modtagere er sat på standby eller ej.

Fyrsvampen, også kaldet tønder-svamp, er et flot eksempel på bæredygtighed. I svundne tider var kernen i denne svamp vigtig for at slå ild, idet dette materiale anvendtes til gnistfang i fyrstøj (deraf navnet i øvrigt). Men man høstede dem kun på de udgåede træer, når der var mindst ti gode svampe på en stamme. På den måde var man sikker på, at der også var at høste til næste år.

Generelt er en høj anvendelse af elektriske artikler fra tandbørster over brødknive til opvaskemaskiner og tørretumblere et udtryk for den vestlige verdens indstilling til bæredygtighed. Vist indføres sparefunktioner og lavenergysystemer, men måske kan en række hjælpemidler i virkeligheden undværes, og dermed være begrænsende på ekspansionen i energiforbruget. For selvom dette også er produceret såkaldt "grønt" ved hjælp af vindmøller, har netop denne detalje jo ikke været ordentligt endevendt. For hvad er der af miljømæssige omkostninger ved at bygge, transportere og engang fjerne disse møller, som er et materialeorgie i aluminium, glasfiber og elektronik. Alene glasfiberets komplekse kemi er der ingen eller kun lille forståelse for i en nedbrydnings- og bortskaffelsessituation, og de tusinder af lystbåde, der gennem det seneste halve århundrede har været eksponent for et egentligt overforbrug og absolut ubæredygtighed. (Kan undværes)

Begrebet bæredygtighed er hult, når det alene handler om at bevare nuværende aktivitetsniveau og livsstil, og et

Foto: Finn Lillethorup Hansen

udtryk som bæredygtig turisme giver ingen mening. For turisme i sig selv er ikke bæredygtigt. I sin natur er det et overforbrugsfænomen, hvor ressourcerne går til transport, omsætning og uproduktivitet (rekreation og genopladning er et sociologisk problem, som falder uden for betragtningerne her). Så i virkeligheden skulle man helt lade være. Bliv hjemme, brug den gratis rekreation til fods, i lette, lidet ressourcekrævende redskaber som småbåde, cykler o.a.

Oplysning og opdragelse

Realistisk er det næppe muligt at ændre afgørende på levevanerne. Derfor er den opdragende indsats nok mere relevant i retning af at koncentrerer indsatsen om det oplysningsarbejde, der ligger i, at så mange som muligt får dyb forståelse for, hvad det er for mekanismer i naturens kredsløb, der røkkes ved, når man lader hånt om misbruget af naturen, og alene har den kortsigtede gevinst for øje som fortjeneste og udbytte af den nærværen-

Foto: Finn Lillethorup Hansen

Indsatsen ligger i selve holdningsbearbejdelsen – ikke i konkrete tiltag om udvalgte emballageproblemer eller ressourcekrævede transport-, indsamlings- og genforarbejdningsopgaver af vort affald.

de produktion og anvendelse. (kan undværes)

Dette er ikke gjort gennem moraliserende, løftede pegefingre, som frelste missionærer til fremstår med. Det kræver derimod en indsats, hvor den holdning, der har skabt grundlaget for den vestlige verdens indstilling til ressource og deres anvendelse, er udgangspunktet for oplysningsarbejdet. Et centralt problem er i denne sammenhæng den udbredte, generelle fremmedgørelse, der kendetegner det moderne menneske. Den stigende arbejdsfordeling og specialisering fjerner flere og flere fra den grundlæggende sammenhæng i al livsforståelse, der rummes i tidligere tiders nærhed med processerne fra jord til bord, fra fødsel til død – og alt det, der ligger i mellem. Tilværelsens mest enkle og umiddelbart nærværende opgaver er for det moderne menneske udliciteret til specialister, der tager sig af fødsel, opdragelse, uddannelse, pasning, pleje og død med begravelse. Dertil kommer hverdagens stigende forbrug af halv- eller hele fabrikata, anvendelsen af lige-gyldig underholdning til samvær, spænding og udfordringer på legeme og sjæl. Livet fyldes af forbrug som et mål i sig selv, og eksistensen opleves gennem en medieåren pseudoverden. Det nære menneskelige samvær omkring familierne, hvor fortælling, historie, identitet og rodfæstelse var central, erstattes af

fortænkte beretninger eller fornøjelsen ved at se og høre andre mennesker leve livet gennem deres oplevelser.

Konkluderende en samfundsindretning, der fremmer individualismen og tilskynder egoismen. Det er forudsætningen for at forståelsen for det globale, for samfundets behov, for naturens krav forsvinder og efterlader opfattelsen af, at alting er til for det enkelte menneske fremfor fællesskabet. Og det igen baner vejen for, at man selvfølgelig derfor også har krav på at kunne udnytte jordens ressourcer efter for godt befindende.

Dette er vilkårene, arbejdet med bæredygtighed, økologi og naturforståelse skal virke ud fra – også når turismens bæredygtighed skal endevendes.

Indsatsen ligger i holdningsbearbejdelsen

En enkel rekreation rummer udover bæredygtigheden også opbygning af en forståelse for det globale kredsløb. Nærkontakten til naturen er nemlig afgørende for den grundlæggende forståelse for bæredygtighed og økologi. Først ved at se tingenes sammenhæng, leve med dem og få sat spørgsmålstegn ved den civiliserede verdens fremmedgørelse over for f.eks. det, vi spiser, åbnes tænkningen for at forståelsen for egen situation – og dermed andres kan modnes.

Vort samfund beriges med en mangfoldighed i naturen, en rigdom, en renhed. Selv den mest urbaniserede by, ser konsekvenserne af dyrkningsformerne i det åbne land, produktion af energi og varer, transportproblemstillinger og de regionale og lokale planlægningsopgaver.

Indsatsen ligger i selve holdningsbearbejdelsen – ikke i konkrete tiltag om udvalgte emballageproblemer eller ressourcekrævende transport-, indsamlings- og genforarbejdningsopgaver af vort affald.

Naturen er forudsætningen for alt liv. Uden anerkendelsen af dette, uden respekt for alt andet liv, uden tanke for tiden, der kommer, er det enkelte menneskes egen overlevelse truet. Så om ikke for andet – så for egen egoisme, bør enhver formås at kunne bringes interesse for bæredygtighed i dets yderste konsekvens.

Konference for lærere og pædagoger
9. april - 10. april 2003
på Søminestationen i Holbæk

Børn og natur - hvorfor og hvordan?

Naturfaglig dannelse for børn og unge

Konference

Formål:

Forskellige pædagogiske faggrupper skal på tværs af institutionsskel og kulturer give et bud på, hvad de opfatter som almen naturfaglig dannelse og hvordan de selv synes, at de bidrager til den. Hvilken rolle har pædagoger og lærere? Formålet med konferencen er at skabe debat og større bevidsthed om disse faggruppers rolle i den almene naturfaglige dannelse for børn og unge.

Indhold:

Konferencen er bygget op omkring faglige oplæg og workshops med oplæg og diskussioner. Indholdet af konference og workshops kan udvikle din egen praksis. Vi har hentet inspirerende oplægsholdere fra Linkøpings Universitet, Danmarks Pædagogiske Universitet, Zoologisk Have, Fjord- og Bæltcenteret i Kerteminde, Kunstnerverdenen, en fransk kok og mange flere.

Vi præsenterer en række gode aktiviteter og ideer. F.eks.:

- Undersøg den nærliggende natur,
- Tør du tage naturen i hånden - holdninger til dyr,
- Overlevelsesture - hvorfor-hvordan - naturen som kulisse,
- Computeren i naturen,
- Teknikken i din dagligdag,
- Køkkenværksted-hverdags kemi,
- Der er udstilling af de medvirkende institutioners materialer m.m.

Vi lægger også op til mere overordnede diskussioner om, hvorfor og hvordan vi griber formidling af natur og naturfag an som vi gør.

Konferencen foregår i smukke omgivelser på Søminestationen i Holbæk lige ud til Holbæk Fjord

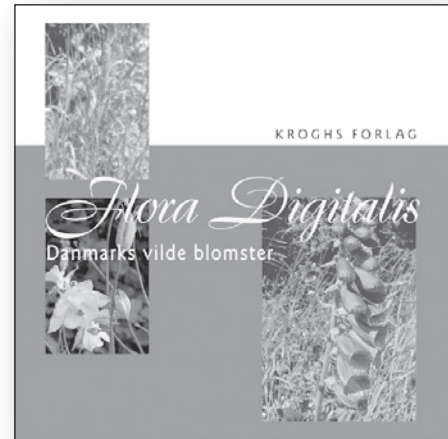
Der er indkvartering på 2-sengs værelser - tag din fagkollega eller din SFO-kollega med.

Tilmeldingsblanket kan hentes på nettet www.cvusj.dk eller rekvireres på:
Efter- og videreuddannelsessekretariatet-CVU-Sjælland -
Ankerhus Seminarium, Slagelsevej 70-74, DK-4180 Sorø. Tlf.: 57 83 01 38.

Yderligere oplysninger: Trine Hyllested, Holbæk Seminarium, th@holsem.dk

Cd-rom anmeldelse

Flora Digitalis

Er du ikke til støvede nøgler og gamle floraer så tag den bærbare under armen sammen med plantelup og termokande næste gang du skal ud og botanisere.

Med cd-rommen *Flora Digitalis* kan 640 af de vilde urter og mindre buske i Danmark bestemmes ud fra enkle kendetegn så som FARVE, BLOMSTRINGSTID, HØJDE, BLADFORM og VOKSESTED.

Flora Digitalis er let at gå i gang med og enkelt opbygget med menuerne: SØGNING, FAMILIER, LEKSIKON og SØGEHISTORIE.

Søgningen skulle selvfølgelig straks afprøves, så jeg kastede mig over blomstrende planter i det lokale skovbryn. En søgning på »hvid, skov, almindelig og april« førte til 8 forskellige muligheder herunder Hvid anemone og Skovsyre fra min buket, mens »gul, kurv, mælk og april« straks ledte til Mælkebøtten. I april er mulighederne til at overskue, men allerede i maj måned vil det være en fordel at kunne indkredse søgningen nærmere med f.eks. bladform eller familie. Her er der hjælp at hente. Programmet giver en oversigt over bladformer, plantehøjder og farver der kan søges på.

Søgningen er opbygget så der er mange indgange, hvilket ind i mellem giver overraskende resultater. »Snaps« resulterer således i et udvalg på 8 gode snapseurter, mens børn der håbefuldt søger på »slik« nok bliver skuffede over at finde frem til *Spatina/Vadegræs* der plantes i Vadehavet for at binde slikket!

Flora Digitalis er bl.a. designet til undervisningsbrug, og appellerer helt sikkert

mere til børnene end en traditionel flora. Skoleelever skal dog helst vide lidt om plantebeskrivelser, ellers kan det tage lang tid at kigge alle de foreslåede planter igennem efter en søgning.

Almindeligt naturinteresserede kan også have stor glæde af programmet, og de utrolig flotte fotos der viser både detaljer og giver et godt helhedsindtryk af den enkelte plante. Udvalget af arter er dog nok for begrænset til at tilfredsstille en botaniker. 640 planter er der blevet plads til på cd-rommen heriblandt 17 græsser og 5 repræsentanter for sivfamilien.

Priserne for flerbruger eller skolelicens er noget hampre, så bestil først en gratis demo, hvis du overvejer at købe programmet. Køberne kan dog glæde sig over at kunne anvende de mange gode plantefotos til egne formål, blot man husker at angive kilden. F.eks. kan eleverne lave deres eget elektroniske herbarium efter dagens plantetur på naturskolen.

Flora Digitalis, af Gunnar Lund, Krogghs forlag 2001:

Privatbrugerlicens:	399,-
	ISBN 87-624-0192-0
15-bruger licens:	2000,-
	ISBN 87-624-0190-4
Skolelicens:	2500,-
	ISBN 87-624-0191-2
Maskinlicens (skolelicens)	a' 199,-
	ISBN 87-624-0192-0

Dorte Nilesen

Boganmeldelse:

På sporet af fortiden

- *arkæologi for alle*

Mange har sikkert stået med et stykke flint i hånden, og spurgt sig selv om det tidligere har været i menneskehånd. Eller historien der knytter sig til skårene af et lerkar med aftrykket af korn. Fortidens historie interesser mange. Om den er der sagt, at uden kendskabet til fortiden kender du ikke fremtiden.

Bogen *På sporet af fortiden - arkæologi for alle* giver mange svar på derpå, men er ikke blot en forklarende bog om fortidsminder, men i høj grad en appetitvækker og øjeåbner for de mange spændende oplevelser og historier, som vores landskab rummer, og ikke mindst de muligheder man selv har for at få del i disse oplevelser.

Indholdsmæssigt rummer bogen et længere afsnit om, hvor og hvordan jeg finder spor fra fortiden. Hvad jeg kan finde, og oldsagernes spændende historier.

Forsøg med fortiden er et længere afsnit om flint og flinteredskaber og afprøvning af stenaldermandens værktøj og våben, samt forsøg med forskellige former for ildtændning. Alt er, som gennemgående, for bogen vist med flotte illustrationer.

Vi følger arkæologer på udgravning, og ikke mindst fremhæves amatørarkæologiens betydning. Love og regler - Danefæ, og brug af moderne hjælpemidler, som metaldetektorer gennemgås.

Bogen afsluttes med en udemærket tidslinie og gode henvisninger til litteratur, museer og historiske værksteder.

Teksten er skrevet i et klart sprog, og kan læses uden større indsigt i historiske termer, og henvender sig derfor også til større børn, der med fordel vil kunne læse bogen.

Bogen kan på det varmeste anbefales til underviser og formidler af historien. Bogen er et godt værktøj, der udover at forklare, og skabe forståelse for vore fortidsminder, ikke mindst inspirerer til færden og iagttagelse af landskabet som en åben historiebog. Det eneste der er at udsætte på bogen, er prisen, men i betragtning af bogens opbygning og illustrationer, må det anses for rimeligt.

»På sporet af fortiden« er skrevet af arkæolog og naturvejleder Gert Hougaard Rasmussen. Udgivet på forlaget Klematis. Pris: 258 kr. (72 sider).

Søren Andersen

Bliv medlem

Udfyld kuponen og send den til:

Naturvejlederforeningen i Danmark v/ Morten DD Hansen
Molslaboratoriet, Strandkærsvej 6-8, Femmøller
8400 Ebeltoft

Navn:

Adresse:

Postnr. og by:

☐ Medlemskab 2002	300,- kr.
☐ Personligt abonnement (1 eks. af bladet)	200,- kr.
☐ Virksomheds-abonnement (op til 5 eks. af bladet)	600,- kr.
☐ Jeg ønsker sidste årgang af NATURvejleder	75,- kr.

Nyt fra Fællessekretariatet

Tak for et flot arrangement på Livø. Det var, som altid, nogle inspirerende dage!

Naturvejlederordning uden Naturvejlederudvalg

På Livø benyttede vi en del af "Fællessekretariatets time" til at drøfte de udfordringer der ligger lige for; herunder den nye situation med "Naturvejlederordning uden Naturvejlederudvalg", og samarbejde og sammenhold i naturvejlederordningen. Både Fællessekretariat og naturvejledere fik flere forskellige opgaver. Herunder er uddrag fra Fællessekretariatets notatbog:

- Resultaterne af naturvejlederordningen må dokumenteres og vises frem
- Signaler fra politikere må sendes videre til naturvejlederne
- Styrk formidlingen af konflikter mellem interessegrupper
- Fokuser på naturvejledernes bidrag til at udvikle undervisningen i folkeskolen og potentialet i at forbedre det naturfaglige niveau
- Naturvejledere kan bidrage til folkeskolen med "Grønt Islæt"
- Alle naturvejledere bør synliggøre sig med uglelogoet.
- Naturforvaltning, adgang til naturen og sundhed er fortsat kerneområder for naturvejlederordningen. Lav flere arrangementer for vælgerforeninger, åbninger må foretages af politikere, pressearbejdet må styrkes
- Meningsdannere må informeres om naturvejledernes arbejde

I Fællessekretariatet er der enighed om at øge fokus på netværksordning, NaturvejlederNet, uddannelse og efteruddannelse for at sammentænke nogle af ordningens flagskibe og derved skabe nye perspektiver i det fortsatte arbejde.

"Arbejdsgivermøder"

Naturvejlederudvalget er jo som bekendt nedlagt som et led i saneringen af råd og nævn.. Fællessekretariatet har dermed overtaget en del af de opgaver, der tidligere blev varetaget i udvalget. For at bevare den dynamik og udadvendthed, som Naturvejlederudvalget stod for, vil Fællessekretariatet fra 2003 afholde årlige møder med arbejdsgivere og interessenter, "Arbejdsgivermøder", med fokus på relevante og aktuelle politiske emner. Naturvejlederordningens forskellige interessenter vil blive inviteret til disse møder.

Samspil med Naturvejlederforeningen

Naturvejlederforeningen og /eller de regionale netværk kan fortsat invitere Fællessekretariatet til at drøfte forskellige sager. Fællessekretariatet vil invitere Naturvejlederforeningen til koordinerende møder efter behov og efter foreningens udspil. Vi forventer mindst et årligt møde.

Projektorienterede – tematiserede netværk

Forsøget med de frikøbte regionale netværkskonsulenter stopper i løbet af sommeren. Forsøget er blevet evalueret i vinteren/foråret og sekretariatet er ved at skrive det sidste af evalueringsrapporten, der hurtigst muligt sendes ud via NaturvejlederNet.

På Livø blev det foreslået Fællessekretariatet at invitere repræsentanter fra de regionale netværk og naturvejlederforeningen til bredt at drøfte evalueringens anbefalinger samt nye kriterier, rammer, mv. for ansøgninger om støtte til større projekter og derved bevare den demokratiske proces, som hidtil har ligget i Naturvejlederudvalget.

I Fællessekretariatet forestiller vi os:

- Den økonomiske støtte til udviklingsarbejdet vil blive tildelt projektorienterede – tematiserede netværk, hvor der arbejdes med projekter, der har veldefinerede mål, aktiviteter og resultater. Vi mener, at den økonomiske støtte bør gives til vejledere, der har ideer, energi og motivation.
- Resultaterne af disse netværksprojekter vil kunne danne baggrund for efteruddannelse, temaarrangementer mv., så naturvejlederne bredt delagtiggøres i de opnåede projektresultater.
- Afholdelse af ekskursioner, temadage, oplæg, og andre aktiviteter fx i de regionale netværk, fortsat vil kunne opnå støtte.

Uddannelsen

Skovskolen er pr. 20. november 2001 overflyttet til Undervisningsministeriet. Der er indgået en samarbejdsaftale mellem Skovskolen og Naturvejlederordningen, så umiddelbart betyder det ingen ændringer for skolens deltagelse i Fællessekretariatets arbejde og gennemførelse af grunduddannelsen. Mette Åskov Knudsen vil være hovedansvarlig her. Vedr. korte kurser vil disse fortsat udbydes til naturvejledere og andre som brugerbetalt under skolens IV-virksomhed. Line Wadum tager et hovedansvar her.

Hvad angår den egentlige efteruddannelse for naturvejlederne, håber Fællessekretariatet i samarbejde med et antal fokusgrupper at kunne tilbyde målrettede efteruddannelsesforløb, der giver deltagerne reelle kompetenceløft. En af fokusområderne er naturskoler.

“Nature Interpretation as a tool in Promoting Sustainable Development”

Forberedelserne til Verdenskonferencen den 9. –13. september er fuld gang.

Second Announcement med tilmelding og program blev forsinket fra 1. januar 2002 til medio marts på grund af finanslovsforhandlinger, der trak ud. Derfor er det først nu, tilmeldingerne er ved at komme ind.

Mere end 70 naturvejledere i Danmark er direkte involveret i forberedelserne til konferencen, og oplæggene der kommer ind i disse dage fra ind- og udland tegner rigtig godt – det bliver en spændende og lærerig konference, der vil give hele naturvejledningsarbejdet et lift.

Det er dejligt, at så mange naturvejledere bakker op om konferencen –og mange ideer udvikles i nu netværk og arbejdsgrupper. Men der er fortsat plads til flere – hvis du ikke har materiale og tilmeldingsskemaer, så find det på internetadressen www.interpretaton2002.dk

Sam Ham Workshop

“The Interpretive Approach to Nature Guiding”

Der er stadig ledige pladser til denne workshop d. 7.-8. sept. 2002
Tilmelding til Skovskolen Naturvejledning, Nødebovej 77 A,
3480 Fredensborg, Tlf:+45 48 40 10 25 - senest 1. august 2002

Kort nyt fra foreningens Generalforsamling 2002

**Onsdag den
17. april 2002
kl. 19.00
afholdt
Naturvejleder-
foreningen i
Danmark sin
ordinære
generalforsam-
ling i "Kirken"
på Livø**

Formandens beretning, regnskab 2001 samt budget 2002 godkendtes.

Valg:

Bestyrelse for det kommende år:

Torben Bøgeskov (formand)
Dorrit Hansen
Tove Krogh Stockmarr
Kirsten Blicher Friis
Helle-Marie Taastrøm
Allan Gudio Nielsen
Morten DD Hansen

Suppleanter:

Thomas Gyalokay
Sille Noe-Nygaard

Revisorer:

Jens Frydendal og Peer Nørgaard

Revisorsuppleant:

Torben Stæhr

Vedtægtsændringer:

§ 1 og 2: Angels Ottosens forslag vedtaget

§ 3, 4, 5 og 6: Bestyrelsens forslag vedtaget.

§ 7 og 8: Bestyrelsens forslag forkastet.

De nye gældende vedtægter vil være at finde i mappen *Vedtægtsændr NVN* på foreningens konference *NV-foreningen NVN* på NaturvejlederNet, og kan desuden rekvireres ved henvendelse til formanden.

Kontingent

Fastsat til kr. 500,- (2003).

Naturvejlederforeningen vil i 2002:

- Markedsføre naturvejlederordningen som et middel til større sundhed og velfærd blandt befolkningen.

- Arbejde på at det nedlagte naturvejlederudvalg erstattes af et andet forum, der kan diskutere naturvejlederordningens mål og midler – og få sæde heri.

- Styrke naturskoleområdet bl.a. gennem afholdelse af et 2-dages seminar samt oprettelse af en naturskolekonsulentstilling tilknyttet en eksisterende naturskole.

- Styrke de regionale netværk og arbejde på, at de kommer til at fungere som lokalafdelinger i Naturvejlederforeningen.

- Styrke arbejdet i Internationalt Udvalg og øge samarbejdet med søsterorganisationer i andre lande.

- Arbejde på at oprette en stilling som faglig konsulent eller sekretær knyttet til Naturvejlederforeningen.

- Fortsat engagement i arbejdet med Verdenskonferencen i Helsingør

- Udarbejde en lønstatistik og oversigt over relevante konsultantsatser og gæstelæreraflønninger.

- Fokuserer på naturvejledernes arbejdsforhold og evt. uformelt rådgive fyrringstruede kollegaer.

- Styrke det naturfaglige indhold i formidlingen

- *Arbejde for en bedre natur- og miljøpolitik.*

- *Arbejde med evaluering af vores arbejde: "Virker det?"*

- *Støtte op om selvstændige naturvejledere.*

- Tage initiativer til naturvejledningsaktiviteter og -kampagner, evt. i samarbejde med andre organisationer.

Kursiv angiver generalforsamlingens ændring til bestyrelsens udspil.

Det fulde referat fra Anne Johannisson og Peter Fabricius med formandens beretning vil være at finde i mappen *Referater NVNFOR* på foreningens konference *NV-foreningen NVN* på NaturvejlederNet.

pbv. Dorrit Hansen

Naturvejlederforeningen i Danmark

Naturvejlederforeningen i Danmark er et fagligt forum for naturvejledere og naturskolepersonale samt andre der interesserer sig for naturvejledning med henblik på spredning af erfaring og information om naturvejledning.

Det overordnede mål er at fremme og opmuntre til naturskolevirksomhed og naturvejledning på et højt kvalitetsniveau samt at arbejde på, at alle sikres mulighed for naturoplevelser og friluftsliv.

Naturvejlederforeningen er ikke en egentlig fagforening - dertil har naturvejlederne for mange forskellige arbejdsgivere og ansættelsesforhold samt mange forskellige former for uddannelse.

Medlemsbladet NATURvejleder

Foreningen udgiver bladet NATURvejleder, som udkommer 4 gange årligt, og som indeholder temaer, debat, nyheder og »Tips og Tricks«, der er relevante for naturvejledere i hverdagen.

Redaktionen forsøger at opsnuse, hvad der foregår på naturformidlingsområdet rundt om i landet og give det videre til medlemmerne via bladet. Derudover bringer bladet nyt fra de regionale netværk af naturvejledere og naturformidlere samt nyt fra Fællessekretariatet for naturvejledning, dvs. Friluftsrådet og Skov- og Naturstyrelsen.

Naturvejledernes årskonference

Årskonferencen er samlingspunktet for naturvejlederne i Danmark. Den næste Årskonference afholdes på Houens Odde Spejdercenter it til dagene 5. -7. marts 2003. Hver årskonference har sit eget tema, ligesom Naturvejlederforeningens generalforsamling afvikles i forbindelse med årskonferencen. Her kan du få direkte indflydelse på foreningens arbejde og fremtid.

Naturvejlederforeningens web-adresse er:

www.natur-vejleder.dk

På foreningens hjemmeside er der oplysninger om foreningens mål og virke samt links til naturvejledere og naturskoler i Danmark.

NATURVEJLEDERFORENINGEN I DANMARK

v/ **Torben Bøgeskov**,
Naturcenter Koutrupgård,
Koutrupvej 17, Hammer,
7160 Tørring
E-post: tob@sns.dk

Bestyrelsen:

Torben Bøgeskov (formand), Dorrit Hansen,
Kirsten Blicher Friis, Tove Krogh Stockmarr,
Allan Guido Nielsen, Morten D.D. Hansen,
Helle-Marie Taastrøm (kasserer).

Naturvejlederforeningen på Internet:

<http://www.natur-vejleder.dk>
E-mail: ugler@natur-vejleder.dk

Kasse og regnskab:

Helle-Marie Taastrøm, Nauhøjvej 1, Rostved
8410 Rønde

Medlemsskab og adresseændring:

Morten DD Hansen, Molslaboratoriet,
Strandkærvej 6-8, Femmøller, 8400 Ebeltoft
Tlf. 8752 7272 - E-mail: mortendd@molslab.dk

World Conference 2002

'Nature Interpretation as a Tool in Promoting Sustainable Development'

9 -13, September 2002
Elsinore, Denmark

Du kan stadig nå det!

Welcome

Dear Colleagues,

Welcome to Elsinore and the World Conference 'Nature Interpretation as a Tool in Promoting Sustainable Development'.

The conference deals with one of the most pressing issues of our time: how to engage people in taking an active interest in developing the local and global environment.

The Brundtland report 'Our Common Future' (1987), Agenda 21 and the conference in Rio in 1992, as well as annual meetings in New York on various subjects concerning sustainable development, have inspired the work of nature interpreters and environmental guides. For the past 10 years nature interpreters have been trying to bridge the gap between theory and practice. In the future, experiences from all over the world should be shared amongst nature interpreters. Therefore nature interpreters worldwide are invited to Denmark to share their knowledge and experiences on how nature interpretation can promote sustainable development.

The conference will be structured to allow maximum participation in presentations, excursions and plenary sessions. An important result of the conference will be to establish a network of nature interpreters where the principles in the code are illustrated with examples on 'best practice'. The conference in Elsinore will also be a theme open for discussion.

We look forward to warmly welcoming you to Denmark in September 2002.

**Ring eller mail til Dorte Nielsen:
conf2002@friluftsradet.dk**

Chairman
Ole Christensen, Head of Center for Nature Interpretation, Director
The Danish Forest and Nature Agency   The Danish Outdoor Council

50

2nd Announcement – Registration and Call for Papers

To be or not to be
- sustainable

NATUR vejleder • 1. udg. • nr. 2 • 2002
How will our nature interpretation promote sustainable development?

Landet derude

Indberetninger fra
lokalredaktører og
netværkskonsulenter

Lokalredaktører

Esben Buch (EB)

Ålborg kommune
Tlf.: 9930 2071
park.natur@aalborg.dk

Karin Krogstrup (KK)

Læsø Kommune
Tlf.: 9849 1300
natur@laesoe.dk

Jens Frydendal (JF)

Naturskolen ved Hald
Tlf.: 8663 8500
Jens.Frydendal1@skolekom.dk

Henrik Sell (HS)

Naturhistorisk Museum
Tlf.: 8612 9777
sell@nathist.aau.dk

Lars Jørgen Grønberg (LJG)

DDS, Stevninghus Spejdercenter
Tlf.: 7468 7180
ljg@dds.dk

Jesper Vagn Christensen (JC)

Fyns Statsskovdistrikt
Tlf.: 6265 1777
jvc@sns.dk

Peer Nørgaard (PN)

Stevns Natur Center
Tlf.: 5650 2234
peer@post2.tele.dk

Allan Gudio Nielsen (AN)

DOF
Tlf.: 3331 0512 - 28
allan.nielsen@dof.dk

Netværkskonsulenter

Jens Frydendal (JF)

Naturskolen ved Hald
Tlf.: 8663 8500
Jens.Frydendal1@skolekom.dk

Erik Moes (EM)

Friluftsgården i Fløjstrup
Tlf.: 8693 7700
Erik.Moes1@skolekom.dk

Jørgen Chemnitz (JC)

Kolding Naturskole
Tlf.: 2028 6894
Joern.Chemnitz@skolekom.dk

Gitte Andersen (GA)

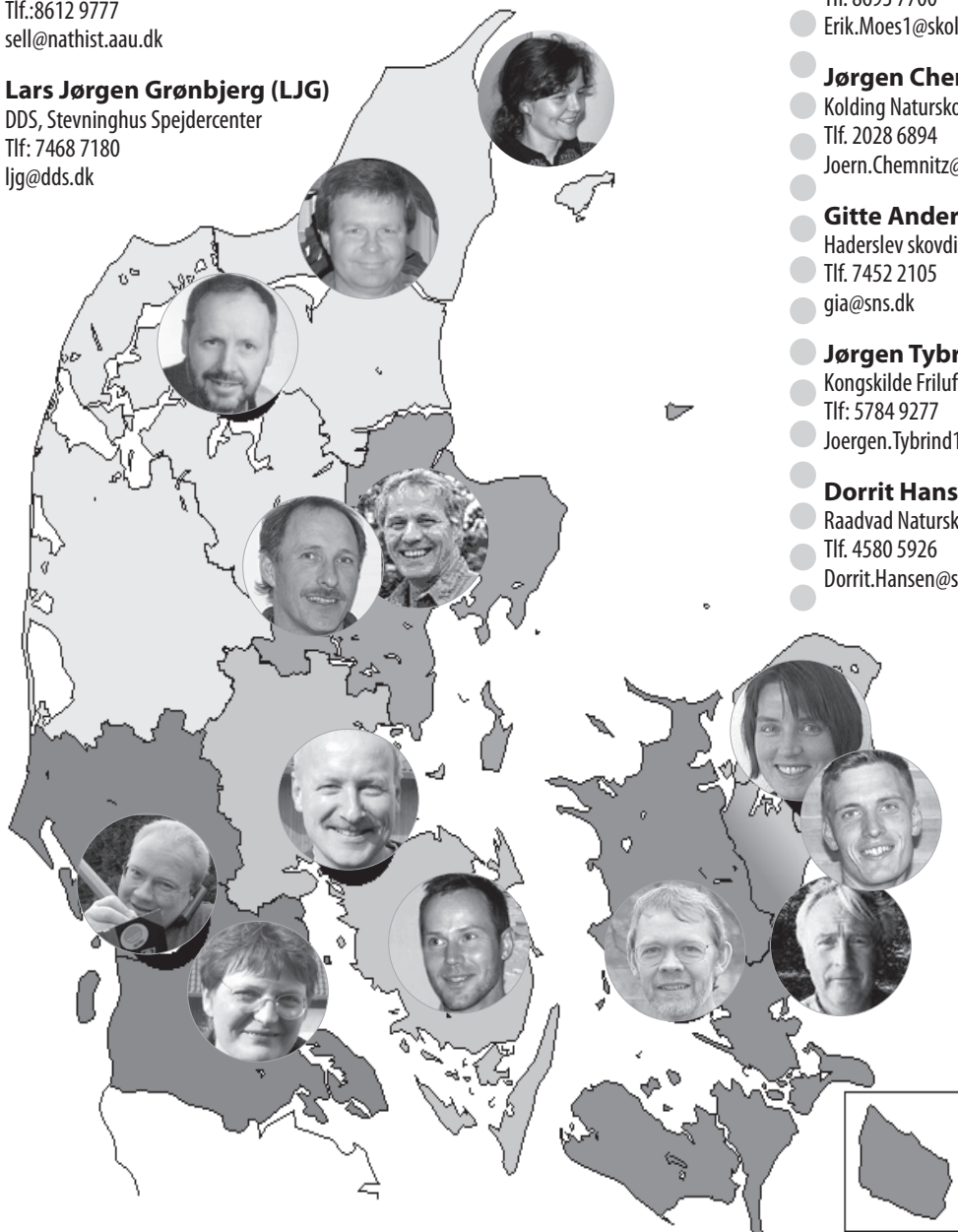
Haderslev skovdistrikt
Tlf.: 7452 2105
gia@sns.dk

Jørgen Tybrind (JT)

Kongskilde Friluftsgård
Tlf.: 5784 9277
Joergen.Tybrind1@skolekom.dk

Dorrit Hansen (DH)

Raadvad Naturskole
Tlf.: 4580 5926
Dorrit.Hansen@skolekom.dk

Nyt om navne og arbejdspladser

Økologisk besøgslandbrug ved Sølyst

Natursamarbejdet - det økologiske andelsbesøgslandbrug - på Sølyst i Brabrand, er pr. 1. januar 2002 blevet formaliseret som en selvstændig institution under Børn og Ungeafdelingen i Århus Kommune. Carsten Drasbæk, som siden starten i 1990 har været leder, er nu også formelt leder.

Endvidere skal der nu ansættes en kontormedhjælp 4t./u og en praktiskpædagogisk medhjælp i fleksjob. Nærmere info: www.natursamarbejdet.dk

Carsten Drasbæk skriver i en lille anekdote fra det virkelige liv fra Natursamarbejdet på Sølyst: En dag hvor mit barnebarn på 3½ stod i hønsegården med sit nyervervede kamera ville han forevige kyllingerne, som han holder meget af. Han stod meget længe - parat til »skud« men trykkede ikke på knappen. Da jeg spurte ham hvad der var galt lød ordene: »Bedstefar, - de vil ikke smile«

Ny medarbejder på Tårnby Naturskole

Jeg hedder Rikke Mortensen og er den nye medarbejder på Tårnby Naturskolen.

Jeg er uddannet biolog fra Københavns Universitet og har gennem en stor del af min studietid været tilknyttet Rådvad Naturskole som vikar. Min primære opgave på naturskolen er selvfølgelig at arrangere ture for de kommunale skoler i Tårnby kommune. Jeg håber selvfølgelig at jeg kan berige naturskole med nye initiativer og glæde de forskellige skoler med nogle gode ture på Vestamager og i Kongelunden.

Udstillingsaktiviteter landet rundt

Kystcentret - Et hav af oplevelser

I Thyborøn for enden af Harboøre Tange ligger Kystcentret. Herude mod vest har lokalbefolkningens kamp mod havet i århundreder stået højt på dagsordenen. Gamle kort, kirkebøger og strandinger vidner om, at kampen ofte var forgæves.

I dag er forlis heldigvis sjældne, og der er vist kommet nogenlunde styr på kystbeskyttelsen, uden hvilken Thyborøn i løbet få årtier ville blive havets bytte.

”Æ kas” - ølkassen - som lokale for længst har døbt Kystcentret, er et interaktivt miljø med ca. 40 opstillinger, hvor besøgende selv kan lege og eksperimentere med bølger, strømme, kystsikring, tidevand, havspejlsstigning, kviksand, stormflod og navigation. Endvidere findes en række skærme med computeranimationer og to biografier; den ene, Kystdromen, med lærred både på væggen og i loft og gulv.

Videnskabeligheden er i orden og gør, at udstillingen kan formidles på mange niveauer. Her er ingen lange tekster at kæmpe sig igennem men derimod rig mulighed for at få hænderne i vand og sand under neglene.

Carlo Sørensen

Nyt fra Det Sydfynske Øhav

Museet på Øhavets Smakkecenter har netop fået renoveret den kulturhistoriske udstilling med smukkejoller og ø-historier. Desuden er vort bådeværksted jo en udstilling i gamle håndværk, værktøj og maritime dimser. Selve bygningen er importeret fra Fjællebroen på det fynske fastland - og før det, har den stået ved Helsingør. Den lugter langt væk af hampereb, tjære og atmosfære.

Vi går desuden og pønser på at udvide udstillingen om de små Sydfynske øer med 400 kvm., så vi får bedre plads til flere bådtyper og andre genstande.

Vor gamle kreaturpram fra 1954, er netop blevet renoveret og godkendt af Søfartstyrelsen, så nu kan vi sejle med en 25 personer på naturvejleder-ture i Øhavet.

Torben Bürgel, Fyn

Økologisk besøgslandbrug med udstilling

Et åbent økologisk besøgslandbrug med udstilling af grise, får, geder, heste, høns, kanner og bier.

Natursamarbejdet, Louisevej 100, 8220 Brabrand. Tlf. 86 25 68 60

www.Natursamarbejdet.dk

Mandag - fredag 9 - 16, Lørdag/søndag 10 - 13.

**Landet
derude**
Indberetninger fra
lokalredaktører og
netværkskonsulenter

På dybt vand

København får en Øresundsmiljøskole

I 2001 fødtes ideen om at skabe et formidlingscenter der kombinerer natur – miljø – kultur og friluftsliv i og omkring Københavns havn. Den glædelige nyhed er, at allerede i år bliver Øresundsmiljøskolen en realitet i form af en pilot- og udviklingsprojekt. Visionen er at børn, unge og familier gennem aktiviteter, bevægelse, undersøgelser og eksperimenter får en forståelse af havets og havnens betydning for Københavns udvikling som hovedstad. Med base i havnen vil Øresundsmiljøskolen både kunne arbejde med byens kulturhistoriske miljøer og med Øresunds natur, miljø og historiske betydning.

Øresundsmiljøskolen bliver etableret i samarbejde med Foreningen Norden, som stiller et gammelt krudttårn til rådighed på en af Københavns bastioner. Dette samarbejde skaber perspektiver for et udvidet samarbejde med nordiske lande omkring sprog, kunst, natur, miljø og friluftsliv. Et yderligere perspektiv er et samarbejde med Østersølandene om bl.a. havmiljøet i Østersøen.

Nyt og alligevel mest noget gammelt

Naturværkstedet Streyf slår dørene op

Den 8. maj 2002 blev Naturværkstedet Streyf i Utterslev Mose indviet. Naturværkstedet ligger på et tidligere planteskoleareal lige imellem Bispebjerg Kirkegård og Streyf – der er en af de mange små øer, som ligger i mosen. Naturværkstedet er opført af Københavns Kommune. Stedet skal danne udgangspunkt for Vej & Parks naturvejlederes formidling af Utterslev Mose. Men... det spændende her er, at stedet også skal bruges af mange andre. Ideen er, at lokale spejdere, kommunens institutioner, mininaturskoler, andre naturvejledere m.v. også kan benytte sig af naturværkstedet. Blot skal de deltage i et kort introduktionskursus, og der kræves, at de benytter faciliteterne til at arbejde med naturen i Utterslev Mose. Vi glæder os meget til dette spændende projekt – at dele et naturværksted med andre naturentusiaster! Der er en folder på vej om Naturværkstedet Streyf, og den kan fås hos Kim, Susanne eller Ayla på tlf.: 3366 3484.

Kulturmiljø på jyske herregårde

Kulturmiljøet omkring to herregårde på Djursland - Gammel Estrup og Løvenholm får ekstra opmærksomhed

Nyt fordi de to museer på Gl. Estrup: Dansk Landbrugsmuseum og Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum nu strækker blikket længere ud i det omkringliggende landskab og nyt fordi Løvenholm Fonden, der driver Løvenholm Gods, er ved at skabe en mere udadventt profil. Altså tre parter om et naturvejlederprojekt, der stiller skarpt på herregårdenes kulturmiljø.

Helt nyt er det ikke, at Karen Schacht huserer i området, det er nemlig det andet naturvejlederprojekt støttet af Friluftsrådet, der netop er igangsat. Karen glæder sig over at gense de utallige kulturhistoriske spor, som hun i tidens løb er faldet over og

nu få mulighed for at puste nyt liv ind i det gamle »landskabsragelse«. Hullerne i jorden, bulerne på bakkerne, underlige stednavne, skæve rækker af sten, snorlige skinner over heden og ..... en liste så lang! Alt dette er Karens nye udgangspunkt.

Agenda 21 og miljø

Agenda vinkel i Grenaa.

Byrådet i Grenaa vil satse noget mere på Agenda arbejdet, og har derfor givet luft i Kai Hansens ansættelse til at være den udfarende mand. Ham, der holder fast i at tingene kommer frem gennem rådhusets gange på en nem måde.

Det har fra starten været spændende, da man udelukkende satser på de små projekter, der bliver gennemført. Hellere en lille succes end en stor prut.

Således er der fuld gang i en demonstrations Økohave, der allerede har dannet egen forening bag driften. En lille fuglegruppe har lavet flot folder over en lille sø med 112 arter registreret flere ideer fra dem er på vej.

Endelig har to landsbyer slået sig sammen om Vision 2010, hvor Kais andel er en part i to naturlegepladser og genoprettelse af en gamle kirkesti mellem de to byer. Langt over hundrede personer har engageret sig i forskellige aktive projekter.

Endelig har personalet bygget tre flotte lærketræs shelters.

De Københavnske skoler skal miljøcertificeres

I 2001 besluttede Københavns Kommune at tiltræde "Dogme 2000 for kommuner og miljø", som er en samarbejdsaftale for foreløbigt 5 kommuner, som vil gøre en særlig indsats for miljøet. Tiltrædelsen betyder, at menneskets miljøpåvirkning skal måles, at der skal være en agenda 21 for forbedring af miljøet, og at miljøarbejdet skal forankres. For de Københavnske skoler (80) betyder dette, at de skal miljøcertificeres (ISO 1401) efter et helt nyt koncept, hvor der også stilles krav om en pædagogisk certificering.

Skolerne skal arbejde med temaerne: vand, energi, natur, affald, udearealer, indkøb, fødevarer og vedligeholdelse. Der etableres et miljøråd på skolerne og ansættes to miljøkoordinatorer, som skal styre processen.

Med miljøcertificeringen af de Københavnske skoler får vi her en spændende mulighed for at få erfaringer med arbejdet om at skabe sammenhæng mellem naturforståelse og miljøbevidsthed. Miljøcertificeringen af de første 6 skoler er startet i år. Foråret 2004 modtager hver skole forhåbentlig et miljøcertifikat.

Naturvejleder Henrik Gretoft, Københavns Kommune

Edderkoppen - nyt fra netværkene

Østdansk Naturskoledag 2002 og 2003

17 friske folk mødtes til den østdanske naturskoledag, som forløb fredeligt og dialogt i sol og blæst. Vi mødtes i Vej og Parks næsten færdige og flotte naturværksted på Raadvadsvej, og fik afprøvet radioorientering over stok og sten, og grinet godt. Der var bred enighed om at aktiviteten var sjov og havde perspektiver både omkring de sociale kompetencer og biologiske aspekter.

I den videre snak om sociale kompetencer talte vi om »Følelsernes intelligens«, (www.borgensbogklub.dk/foel). John Holst foreslog en studiegruppe der talte mere om disse sager - almindeligt bifald. En diskussionsklub om »Sjov feltbiologi« vil desuden rejse sig på den lukkede naturskolekonference.

Næste års østdanske naturskoledag afholdes på Skovbo Naturskole med Asta Israelsen, (lavista@get2net.dk), som vært, og dagen hedder 19.03.03.

Materialer til undersøgelser af miljøet

Laboratorieudstyr
Ekskursionsudstyr
Præparationsudstyr
Meteorologi
Litteratur
Etologi
Zoologi
Anatomi
Fysiologi
Genetik
NaturTeknik-udstyr
Mikroskoper
Stereolupper
Mikrobiologi
Akvarieudstyr
Værktøj
Friluftsudstyr
og meget mere

Stor hornugle udstoppet for Skov- og Naturstyrelsen på eget autoriserede konservatorværksted.

Rekvirer gratis katalog

DAN FAUNA

Guldbergsgade 36, 8600 Silkeborg

E-mail: DanFauna@DanFauna.dk. Hjemmeside: www.DanFauna.dk

☎ 8681 3652 Fax: 86800322. Øst for storebælt ☎ 58533853

Kaste- / flydenet

Det ideelle net til at kaste ud fra bredden eller fra en bro. Nettet er let og holder sig højt i vandet når det trækkes ind.

Det er fremstillet af meget stærkt kunststof med forstærkning på kanterne. Diameter: 27 cm. Inkl. 12 meter line på vindsel.

Pris kr. 220,-

I mere end 30 år har Scandidact leveret udstyr til faget:

Biologi - og i nyere tid til:

'Natur/teknik'

Derfor er det også helt naturligt at kontakte os, når det drejer sig om indkøb, hvor vi så også har mulighed for at rådgive og komme med forslag, baseret på de mange års erfaring ...

Scandidact

OLDENVEJ 45 · 3490 KVISTGÅRD

TEL: 49 13 93 33 FAX: 49 13 83 85

E-mail: admin@scandidact.dk

Naturformidling - idéer og teknik

Himmel

Jord

AVnatura

www.avnatura.dk
Tlf. 96 52 88 88
info@avnatura.dk